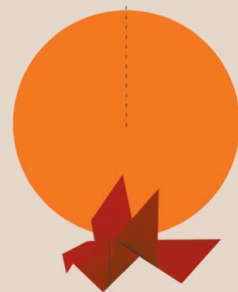

VÄRSKE RÕHK

Liisa Mudist

Paul Raud

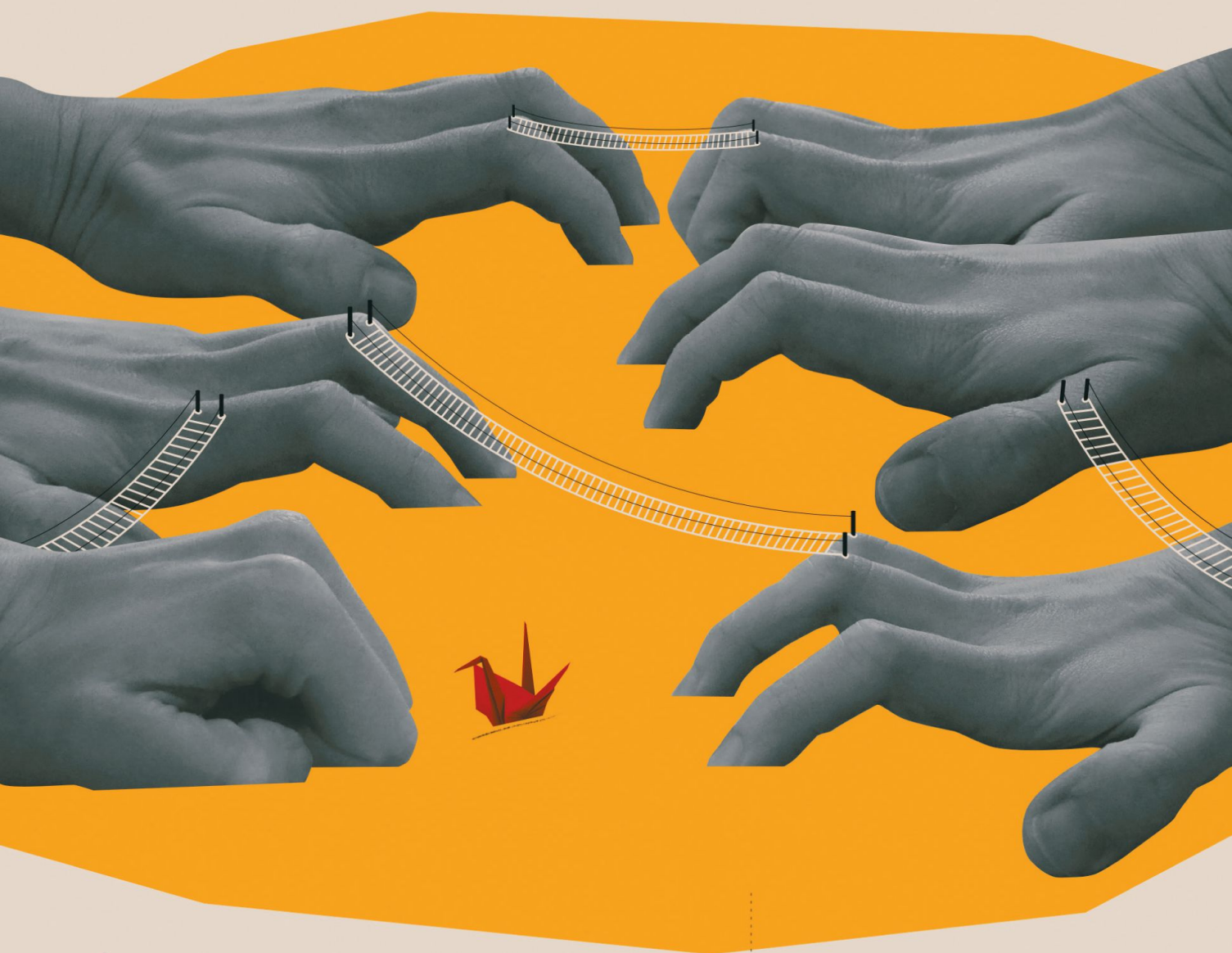
Triin Paja

Daniel Tamm

Adam Pluszka

Mikael Raihhelgauz Andrei Hvostovist

Saara Liis Jõerand Sally Rooneyst

77

ILLUSTRATSIOONID KATRIN ELERI ENGEL

FOTOD LEE KELOMEES

LIISA MUDIST

*

ei sellest ei saa asja
oi sellest lapsest ei saa asja
oi oi oi ei ei ei
ei ei ei oi oi oi

ei ole lootust
ei ole lootust
ei saa ei saa
tuleb leppida meie pakkumisega
sest enamaks pole ette nähtud ootust
oo tus oo tus oo thus spoke als sprch als valss

vull vull vee seest tõusev
michelangelo veenuse lokkide spiraalsus
ma tahan ma tahan ma tahan
ich will ich will
vull vull vull vull
full full on full on
ilmselt kodus selle lapse ees nad ----
et lapse refleksid nii rängalt eksivad
selliste esivanematega lapsel
sellise all all all
alll ala alaaren
all allteadvuse
alateadvusega lapsel
on valla vaid alla peegeldus
alla üles diagonaalis horisontaalis
silmuste silmuste vahel
silmade vahel
päikeseloojangute ja tõusude vahel

puude vahel
peegelduste vahel
klassiruumi võrdsete laudade vahel
on veel ruumi mõtestamata
reflekside
yaikk

Kuidas kirjutada „öö”

O f a m r h c

H i ä õ aaa dee haa dee

Sellele järgneb lab lab lab labra läb

Lappi lapi lap lapp laps

Kellel on kirjavead

Joonista ring oma piias

Joonista ring oma piias pliatsiga pliis

Pliis joonista oma piias ring

Imagineeri pliis ringi

Oma piias imagineeri rinnnnng

Sosista oma peas RRRRRRRR

Joonista ring ja sosista r

Mõtlet O mõtlet R

Mõtlet kohv mõtlet koor

Mõtlet mu vanaema istub mu ees

Kõrval mu ko-oo-er

Mu vanaema sööb valget putru

Kujuta ette kausist

Ooo

Kausist

Ooo

Mõtlet

Seal sees oli ooooo ooooo kooo kooo koiiii

Joonista o sosista eR

vanaema vaatas koid ja oli umbes et

oh well

Oh well oh well

Oh well orwell oh well orwell

Orwelli kausis

Oo

Orwelli piimasupi kausis oo
Ko ko ko ko iii
Poor orwell
Orwell was poor
And hungry
But he didn't finish the soup

Null null null üks üks üks
Kaks kaks
Kaks musta koid
Üks pudru teine supi sees
Oo oo oo

On kaks musta täppi
Ja ilmub ö

*

Sylvia, myriam, keegi veel
Sylvia, myriam, keegi veel
Myriam, keegi veel ja sylvia

Aastad nende vahel ei loe
Ei loe distantis nende vahel
Ei saa lugeda ja ei loe
Ei loe miski ega midagi ega keegi
Joonistame

Joonista oma peas ring
Sosista oma peas R
Imagineeri ring
Sosista eee-rrr
Oma pe-as

Joonista O
Sosista R
Oo
Oo
Or flight or
Fight or flight
Õud on see et suve pole ja suve ei tule kevadel ka sajab lund

Mu vanaema istus üleile köögis ja ütles:

Sylvia, myriam, keegi veel
Sylvia, myriam, keegi veel
Sylvia, myriam, keegi veel
Sylvia, myriam, keegi veel

*

Foto: fotol ol ol ol olen alles

Mu minu DNA-ga ema ka fotol ol ol olla justkui

Mu emal olla justkui justkui olla olla olla

Nagu olla olnu kampsu mpsu mpsu un un un ammu see oli ammu

Täna: autos ol ol olin just alles

Mu ema ka autos ol ol rool roolitaga

aga

See kampsun see see see mpsun univers see

See see neniidistik poeb läbi koe mae koe koe koo kootud maa
tud

sisse koetud kamps uuunii

Niidistikku niidistikku nii lähestikku

niidid niidid nii nii pii pii piim-estavad

pimedas nahkhiired

ja veel sylvia plath

ja veel myriam bat

josef joo joo jaa jaa

joo siis feel oli keegi

sylvia plath

myriam bat josef

joosef

joosef

joo sees pedi nii seni

Tsen

Tseni

Seniolnud kauguses ammu olnud taas maale ilmunud

tsens tsensuu tsensuu tsensuu tsen satsiooooooooooooooooooooo

AUTORIST: LIISA MUDIST (25)

Värskes Rõhus ilmuvad sinu debüüttekstid, seni oled rohkem tuntud maalikunstnikuna. Kas keelega saab mängida samamoodi kui värvidega? Kuidas need kaks meediumit sarnanevad või erinevad?

Mingil abstraktsel tasandil on tõepoolest värvil ja keelel palju ühist mänguruumi, kus ideed ja uuen-
dused kanduvad üle ühelt meediumilt teisele. Olen viimasel aastal luulet kirjutades palju mõelnud impressionistlikele maalidele, kus värvid ja pintsli tõmbed loovad atmosfääri. Keeles on häälikud, sõnad, katkestused jms, mis moodustavad õhustiku. Mõned häälikud tunduvad modernsemad, mõned mittemidagiütlevad, mõni sõna on akadeemiline – nii on ka värvidega. Mingi piirini oleneb sõnade, tähtede ja värvide tajumine kultuurist ja ajajärgust ning vahepeal lähevad need isikliku tunnetusega vastuollu. Nii maaliskui ka keeles on see minu jaoks huvitav ristumiskoht. Kuivõrd maal tekstist erineb, on keeruline teema, sest mõlemad meediumid muutuvad pidevalt. Küll aga võib ehk öelda, et sõnadel ei ole universaalselt üheselt mõistetavat värvi ega värvidel üheselt mõistetavat kõla või sõna.

Tekstides korduvad nimed Sylvia Plath ja Myriam Bat-Yosef, luuletaja ja maalikunstnik. Mida nad sulle tähendavad?

Sylvia Plath ja Myriam Bat-Yosef ilmusid minu luuletustesse ajal, kui lugesin Nancy Hustoni „Loomispäevikut”. Hustoni kirjeldus nende kahe naise perekonnadünaamikast tekitas minus äratundmise. Mõtlen neile kahele tihti, kui mõtisklen eeskujudest, suhetest perekonna, väga lähedaste inimeste ja (kinnis)ideedega – mis osa on see, mis on olnud iseloomu kujunemisel määrav, ning kus on ava, kust kohast (kujundlikult öeldes) saab välja astuda, asju kaugemalt vaadata ja olukorra üle reflekteerida.

See, et luuletaja ja maalikunstnik on samas tekstis minu vanaemaga, on mulle samuti kuidagi tähtis. Peale selle on Bat ja Plath natukene sarnase kõlaga, kuigi selleks, et need riimuksid, peab pisut vaeva nägema.

Mõni lugemissoovitus?

Gōzō Yoshimasu ja Ursula K. Le Guini „The Ones Who Walk Away from Omelas”.

TRIIN PAJA

Saapad

leitsak. vanavanaema hoiab piimapütti kaevus. räägin sulle ühest mehest. ta varastas antikvariaadist kulunud saapapaari, peitis nad käe otsas õõtsuva seljakoti varju. ma ei kuulnud ta häält. arvan, et see on arvatust õrnem.

üks lind lendab meist üle. tuvi. lind on lähedasim loom tuulele. järve visatud punupats laguneb üsna varsti, aga kõrbe maetud muumia juuksed säilivad aastatuhandeid. isa juuksed keerdusid. siis oli vaikus. siis keerdusid vaid mõned ürgsed oksad, teokarbid. siis keerdus me all nähtamatu spiraalgalaktika.

loodad, et saapad peavad talve vastu. et linnud kaitsevad mehe õisõrna häält. ka tema häält, kelle lokkide kohal on sõnajalg, ristikhein ja üks lind.

üks lind lendab meist üle. rasvatihase tume pea. taevast paistab kaev ringina. lind vaatab ringi sisse. kuuleb, kuidas lapsed seal palvetavad. näeb, kuidas helgivad lehmaluud.

piimapütt kõigub. piima tilgub kaevu. ka võililled kõiguvad ärevalt, seemned tulevad lahti, põgenevad taamal mängiva rebase loitu.

Ulg

1.

kuuvalgus valetab metsa hõbeaardeks
hundina jooksen kahinal läbi metsa
see on õrnus nagu laste käed
mis määrivad ema kleidi

2.

täiskuu hoiatab kõrkjate vahelt:
sünnita enda lapsed tasa
mata nad kõngunud mändide alla
mata nad pudeliga, mis on täis
sinu enda verd, siis lahku
lahku tasa, enne kui kodulävel küsitakse
oled sa jumalanna või nõid või loom

3.

olen nad kõik ja palvetan
et kuu mind hülgaks
et heita endalt ta habraste kätega
õmmeldud rüü –
pikaks võrsunud takjate varjus
krabisevad hallhabeme sammud
leegid jõuavad leevikeste raevuna
helendava kanga niitideni

4.

kuu on end matnud soojärve sooja
smaragdsesse unustusse
kängunud mändide ümina saatel
lõigatakse lahti libahundi hele kõht
täis siidi, kivi ja leiba –
libahundid olid emad ja pruudid
minu piim kuulub nende poegadele
minu veri kuulub nende tütardele

Kuidas armastada tamme

laps kes kannab
ema vanu tenniseid
kõlgub pundunud tõruna

tammeoksal

meenutab lindu
tumedam kui saabuv
vihmapilv

*

teisel pool peseb
hõbepaju enda juukseid
tiigi kraanikausis

kuid meie kehad on
tammevarju
mustast veest niisked

*

varese kontuur
muutub tammepuu taha
lennates raagudeks

kuid kuu
tõustes tammepuu taha
annab puule luigetiivad

Mustad liiliad

jääpurikate kihvade all
närbub vares mustaks liiliaks
 saab ka sinust vaikus ei kann
 sind kaevu must peegel
kuhu naised langevad
 nagu võilillenukid
kui valged puud ärkavad talve palavikust
voolab sulalumi mälestuste jõkke
mille kaldal oleme
männivaiguste kätega lapsed
hõikame välja tõe mille lämmatavad
korraga kraaksuvad varesed
nad söövad iseenda hääle
 mustaks kõrbenud leiba
 ehitavad tumeda lindude järve
 sinna ei lubata meid kümblema
õrnu unustatud lapsi
 järve põhja juurduvad
 tuhanded mustad liiliad

Õõ on tume nagu õdede juuksed

kuu tõuseb sale ja kaarduv nagu luigekael
ent õõ on tume nagu õdede juuksed

mäletan kahte õde nende silmad olid
kitsekuldsed nende pead olid

täide tõttu püगतud paljaks nende
väikeste käte jaoks liigsuurte

mantlite käised keeratud üles
ja kiharad helkisid põrandal

nagu varesesuled

me olime lapsed emad täitsid varesed
me valuga jootsid haigused harakale

mõne ema armastus on nii püha
ta niisutab nälgivale leiva enda verega

ma lugesin männijahust ma lugesin
kuidas laste kehad kivistusid justkui

oleksid neelanud ränikive ja ametüste
ma lugesin et Tšornobõli lapsed ei naerata

nende õpetaja ütleb meie lapsed
ei mängi ega naera

meie raamatud põlevad aga ei soojenda

harakad ja varesed kogunevad
laste valu tõrvast raske ja tume

nagu õõ on tume
tume nagu õdede juuksed

Linnu hagiograafia

1.

keskhaigla kohal kajab vareste ja hakkide kakofoonia, otsekui purjus kellamehe orkestreeritud teos. tiibade varjud pekslevad õdede pleekinud kitlitel. laeva udupasun sumbub kakofooniasse. autod liiguvad hääletult.

lõpuks jäävad vaid üksikud hakid haigla parklasse ja mu silme ette ilmub pilt nälgunud hobuse kõhust.

2.

nuumatud vanalinna hobuste sammud kõlavad munakividel hõberahana, mida dementne naine rõdult lastele pillub. õhk maitseb kibedaks jahtunud musta teena. Viru keskuse ülekäigurajale on kukkunud küpsisepakk. küpsisepaki kohal tiirlevad kajakad, kes ei söanda küll maanduda: inimvool vaheldub autovooluga, autovool inimvooluga ja kajakad tiirlevad paki kohal, kuni autod purustavad küpsised liivaks.

3.

kõnnin sammaldunud autokummini ja piidlen taevast. mu käed on ootusest õlised ja ma ei püüa neid lumega pesta. kui palvetan, vihastuvad kajakad – või olen pesa ligi? lumest märjad juuksed aga kuulavad, kuidas varesed tõrelevad.

taamal on veel teinegi rand, kus kajakad poegivad vaala skeletis. taamal on alati unenägu. kuulda on rongi hällilaulu.

rongiaknast vaatavad välja lapse punased silmad, justkui ta oleks pikki aastaid nutnud. küsin talt: *kas mäletad, kuidas korjasime lumikellukesi haiglas paranevale emale?* ta vastab: *mõnikord ema nutab.*

haigla luuüdist kellad helisevad. taamal on alati unenägu, aga lumikellukesed haigla laual on tõelised.

4.

Artur Alliksaar kirjutas, et ainult lapsed suudavad suudelda valgust, ent ka linnud ja luuletajad püüavad seda. lind koosneb klaasist, mille keskel hõõgub tulekera. see on ta süda. ta sulestik koosneb sinise merekivi tolmust. selle kivi korjas punaste silmadega laps. ta viskas kivi merre. lind tõusis settinud pärlite liivast. tõusis ja sööstis selle poole, millesse ta armub terveks eluks, taeva ja valguse püüdmatusse.

PAUL
RAUD

KATKEND
ROMAANIST
„KELLATA
TORN”

Nicolas oli koolimaja ikka peljanud. Nood paekivised koridorid paistsid talle alalõpmata vastu töötavat. Tema klassikaaslased seevastu teadsid alati, kuidas kõige kiiremini järgmisse tundi jõuda: millisest sünkjast ukseorvast sisse põigata, missugusest lopsaka taimestikuga sisehoovist läbi joosta ja kust järsust trepikesest küürakil üles ronida. Nicolas võdistas seevastu kõhedusest õlgu, kui ta mõnest võõramast koridorist – kus teised aknalaudadele nõjatudes elavalt juttu ajasid – mööda jalutas, sest liiga tihti olid kõiksugu mustavalt haigutavad ukseuud juhtinud noormehe kuhugi kottpimedatesse saalidesse, kust ta kunagi väljapääsu ei leidnud. Trepiastmeile ei soostunud Nicolas jalgu üldse tõstmagi, sest ühtsoodu sattus ta nii õige klassiruumi asemel hoopis sügavaimatesse keldrinurkadesse, kus ta ehmatas pirakaid näljaseid rotte, või siis tuulisele pööningule, kus laepalkide vahel magasid öökullid ja nahkhiired, kes äratamise üle sugugi rõõmsad polnud.

Ka tundmatutest uustest kõndis Nicolas tingimata suure kaarega mööda, sest erinevalt kõigist teistest siin koolis ei olnud temal halli aimugi, mäherdused neist parajasti lukus olla võisid. Noormees oleks kindla peale mõnest õuest läbi põigates avastanud, et eesootav uks on hoopistükki kinni ja see, kust ta hetk tagasi läbi astus, on samuti jõudnud juba lukku vajuda. Enamasti otsustasid vihmapilvedki nimelt tol hetkel Nicolase pea kohale koguneda ja läbimärja aknale prömmiva noormehe päästis viimaks üksnes mõni möödajuhtuja.

Muidu oli Nicolasel ometi uskumatult hea suunataju ja pelgalt linna mööda ringi uidates – ühtepuhku ümbrust õieti jälgimatagi – jäid talle juba lapsepõlves meelde ka kõige riukalikumad käänakud, kõrval- ja põiktänavad. Ning ehkki tänavanimesid ta õppida ei suvatsenud, võis noormees kasvõi pimesi mistahes õige tee üles leida. Siin paekiviseinte vahel,

pealtnäha päris tillukeses koolimajas, olid lood aga hoopis vastupidised. Isegi siis, kui mõni kannatlikum kooliõde soostus Nicolasele üksikasjalikult teed juhatama – tegelikkuses noormeest lihtsalt käekõrval talutades –, oli tal hiljem kõik jälle peast pühitud.

Üksnes kooli raamatukogus tundis Nicolas end hubaselt. Siin ei kipunud raamaturiiulid alalõpmata noormehe käeulatusest välja nihkuma või märkamatuks kohti vahetama – kui seda aga siiski ette tuli, teadis Nicolas kummatigi vaistlikult, kust vajalikku raamatut otsida. Selle-eest ei tihanud tolmuste paberivirnade ja õõnsalt nagisevate redelite vahele keegi teine ülepea tükkida. Mõne harva laterna valgel heitsid riulid pikki musti varje, mis salakavalalt võbelesid-väänlesid ning näisid ahnelt limpsivat nonde laste kandu, kes olid kogemata raamatukokku eksinud ja nüüd kabuhirmus väljapääsu otsisid.

*

Kord kooliajal oli noormees otsustanud siiski südame rindu võtta ja terve koolimaja üksipulgi läbi uurida – oma hirmudega iseseisvalt silmitsi seista. Parim aeg selliseks ettevõtmiseks oli tingimata pühapäev, siis kui maja seisis vaikselt ja väarikalt ning harvad sealviibijadki liikusid ringi teatava vaoshoitusega. Pühapäevad olid siin alati Nicolase lemmikud olnud, võimaluse korral oleks ta tundideski hoopis pühapäevadel käinud – ihuüksi. Et harva seisis kool täiesti tühjana, ei suvatsetud ka uksi kunagi lukus hoida ja nii nädalavahetuseti kui ka öösi võis mõni tuigerdavam õpilane külmast majast varjupaika leida. Murdvaraste kõrvu polnud see tõsiasi küll veel veidral kombel jõudnud. Ilmselt seepärast, et kummastav keskaegne hoone jäi möödajalutajail alatihti kahe silma vahele, ent sellegipoolest oli igaüks, kes vanalinnas käinud, imposantse toomkooliga kuidagi tuttav.

Tol pühapäeva hommikul astus Nicolas koolimaja uksest sisse üheskoos koiduga. Ta naeratas tillukesele nunnamoega uksehoidjale, vasak käsi sügaval taskus, et küünlad ja tikud ei saaks vähimatki häält teha, ning hiilis seejärel alla esimesest ettejuhtuvast trepist. Nicolase õnnetuseks oli vaevalt kaheksandik koolimajast valgustatud – ja ka siis olid seal ennekõike tahmased õlilambid, millega tuli eriti ettevaatlikult ringi käia, sest nad kipusid alata plahvatama – ning mõistagi täiesti tühine mürdosa soojustatud, mistõttu oli talviti kombeks kanda suuri kasukaid. Loomulikult oleks

Nicolas võinud kaasa võtta hoopis taskulambi, aga mustav taht ja nõrisev vaha töötasid sellistes sügavikes palju ustavamalt tema teed valgustada.

Sammhaaval mõotis Nicolas noid külmi põrandaid, kord kummargil, et mitte pead ära lüüa, ja siis jällegi ebamäärahes hirmus enda kohal kõrguva pimeduse ees. Kõveratest kiviseintest otsis ta lausa nõdrameelse üksikasjalikkusega salaurkaid, avas kõikvõimalikud ukсед-luugid ja pugeseid neist läbi ning kiikas välja ka pisimatest akendest, mille klaas vildakais ruutudes lainetas. Imekombel ei jäänud tookord ainuski lukk tema ees suletuks: end avasid igasugu rasked aardekirstud ja kääksuvad müüriväravad ning kobakad riidekapid, mis olid niivõrd hästi peidus, et sinna poldud ühtki luukeregi peita teatud. Lainetavate seintega – mis paistsid peale oma loomulike kõveruste ja muhkude noormehe silme all veel liikuvatki, lausa loksuvat – käänlised koridorid viisid ta kord kõledatest tantsusaalidest sootuks õue mõnda rohelusesoppi, millest ei paistnud selles majas kunagi puudust olevat, ning sealt jälle edasi kuhugi räpasesse kongi. Üht ja sama aiakest – nagu paljusid teisigi ruume – polnud see-eest eales lootust uuesti näha.

Teel komberdas noormees kunagise refektooriumi pimedusest, kuhu olid siginenud mingid kentsakad kõhivad olendid, edasi võõrasse kirikusaali. Laed ulatusid sel aukartustärataval katedraalil taevasse ja kantli sillerdavatest akendest tulvas saali loojangupäike, täites niimoodi terve lõõvi kuldse kumaga. Ka tolmukübemed, mis muidu kõigutamatu rahuga pingiridadele kogunesid, näisid valgusemeres ühtäkki paigale jäävat. Altari eest kostis seevastu tasast üminat. Esialgu õige vaikelt – nii et Nicolas võis ainult mõnda sõna seletada – ja aeglaselt kogus laulujõmin tuure ning muutus iga hingetõmbega veidi valjemaks. Nüüd kõlasid sõnad küll juba tuttavamalt, ent jäid talle ometi arusaamatuks, nagu oleks mõni riuklik kojanarr neid ühtesoodu krussi keeranud. Lauljaid ei näinud Nicolas ammugi, niivõrd eredalt voolas õhtupäike sügavale noormehe silmadesse ja muutis maailma tema ümber kriipivalt kriitvalgeks. Edasigi võis ta liikuda üksnes kobamisi, saamata õieti aru, kas ta toetub tühjadele puittoolidele või koguduse liikmete kangetele kaeladele. Mida lähemale Nicolas kantlile jõudis, seda valusamalt ründas teda päike. Nüüdseks juba tuimestavale undamisele lisandusid iga tema sammuga värsked kriisked ja mõrinad, mis kasvasid kõrvulukustava hetkega üle itkemiseks. Viimaks noormehe jalg vääratas, vankus ning kurnatult põikas ta külglõõvi ja rebis lahti endale lähima ukse, mille taga ootas teda jälle üks hämar koridor.

Kuid mida kaugemale Nicolas jõudis, seda raskem oli tal meenutada, kus ta oli juba käinud ja mida näinud. Uued avastused ja leiud katsid eelmised kummalise hämuga nii, et viimaks polnud noormehel enam aimugi, kui mitmendat korda ta majale juba ringi peale tegi – või oli ta terve aja üksnes jalalt jalale tammunud.

*

Koolimaja külmades saalides seigeldes tundis Nicolas end ühtaegu nagu tagaetu, kes muudkui selja taga kõrguvasse pimedusse kõõritab, ning samas tagaajaja, kes on nimetu ohu alistamiseks nõus ohverdama oma elugi – igavesti jooksus ja valmis silmaga pilgutamata vastutulijal kõri läbi närima. Ent just sel kõige raskemal hetkel ilmus Nicolase ette soe raamatukogu. Närvilisus ja torkiv väsimus, niisamuti nagu igasugune mälestus kiiskavast kirikust ja rohendavatest aedadestki, olid otsekui peoga pühitud ning asendusid sedamaid hubase roidumusega. Ja enam polnud Nicolasel vähimatki tahtmist koolimaja edasi avastada. Pruukis tal üksnes mõelda raamatukogu õdusatest lugemistoolidest ja juba seletas noormehe silm kuskil läheduses tillukest puitust, mis ta otse riiulite vahele juhatas. Nüüdki tasus Nicolasel kõigest paar sammu vasakule kõndida, kui avaneski toosama lihtsa moega uks.

Nicolase äraolekul polnud siin palju muutunud – mõnda lampi oli õli juurde valatud, mõnda küünlatahti kergelt kärbitud, ent sellega paistis asi piirduvat. Raamatuid avades paiskus näkku samasugune harjumuspärane tolmutahvak ja ahviliku olemisega raamatukoguhoidja ei soostunud endiselt lugejatega rääkima – kui, siis pelgalt nende toodud banaanide peale tänulikult huilgama. Olgugi et Nicolas teadis, et vajaduse korral võib ta leida nendelt riiulitelt iga raamatu, mida hing võiks eales tahta, ei saanud toomkooli raamatukogu sugugi suureks nimetada. Juba paarikümne meetri järel tuli vastu teine kõva paekivisein ja lagigi ei olnud teab mis kõrge. Õigupoolest paistsid laemaali, millel kujutati teadupärast inglite ja kuradite põlist võitlust, piirjooned ka tihedast tahmakorrast hoolimata noormehele kätte. Selles pimeduses polnud paraku kunagi näha, kumb pool parajasti võidutses. Loomulikult ei olnud see ka ühestki muust otsast tavaline kooliraamatukogu. Tolmustel riiulitel lebasid enamjaolt iidsed köited, pahatihti ammusurnud keelatud keeltes, ning kui sinna ka mõni

uuem ja loetavam väljaanne sattus, ei pruukinud see küll ühelegi lapsele lugeda kõlvata. Väikest Nicolast polnud see muidugi kunagi takistanud.

Seekord teadis noormees aga täpselt, mida otsib, ja sammus otsejoones kartoteegikapi poole, möödaminnes reipalt raamatukoguhoidjale viibates. Viimane tõstis pilgu raamatult ja keeras end oma rippumisredeli otsas, et Nicolast paremini näha, kuid mingit äratundmist ei võinud tema pilgust küll välja lugeda. Kapp oli õige pirakas ja seisis kellegi koletu eluka kihvadest voolitud jalgadel, millega võis vajaduse korral kiiremas korras minema putkata – või siis vastupidi just mõnda pikanäpumeest taga ajada. Kartoteegikaardikeste asemel kasutati siin savitahvleid ning üks sobisidki need paremini, kuivõrd tahvlid kippusid end – sageli päris vaataja silme all – muutma ja näitama korraga hoopis toda vajaminevat raamatut seal, kus teda hetk tagasi polnud. Nicolas ei otsinud see-eest sugugi kolpade entsüklopeediat, mis talle väiksemana ikka nalja oli teinud, või sõnaraamatut, milles loetleti kõik teadaolevad pilkenimed kiriku ja kentsakate kirikutegelaste kohta, mispärast oli raamat ka sedamaid keelatud köidete sektsiooni määratud. Õige tahvlikese üles leidnud, putkas noormees, saviplaat näpus, elevalt riulite vahele.

Õdusalt tolmuste köidete keskel oli Nicolasel välja kujunenud lemmiknurk, see oli raamatukogu kõige kaugemas küljes, kuhu oskasid tulla ainult kõige teadjamad. Pealegi sattus siia üldse haruharva teisi inimesi ning nii võis noormees kindel olla, et kaks punakuldset tugitooli tikitud lõvide ja liiliatega – kummaliselt sarnased sellega, mis seisis Bruno korteris – olid tingimata tühjad. Seda, kus Nicolas tavaliselt ise istus, valgustas korralik latern, alati parajalt õliga varustatud, teine jäi aga pimedusse. Aeg-ajalt tundus, nagu istuks seal keegi, ent kui noormees pilgu tõstis, oli iste ilmeksimatult tühi. Pikkamööda harjus ta selle tundega ka ära, kuni ei pannud lõpuks varjude nihelemist tähelegi. Sama lugu oli haukuva riuliga Nicolase selja taga, mis vahetevahel hirmsat moodi vappuma ja urisema kippus, kuid tema juuresolekul enamasti ikka vagusi püsis.

Õige kirstu üles leidnud, sikutas noormees selle tugitooli juurde ja kangutas kaane lahti. Kast oli äärest ääreni täis vihikuid, kareda nööriaga pakkidesse seotud – kõikide klasside aastaraamatud alates eelmise sajandi algusest. Seal leidus neid tõesti igat masti. Kõige põhjas lebasid mõned eriti vanad ja kopsakad pakid, kuhu oli hiljem vahele torgatud sõjas hukkunud koolipoiste kirju või lisatud kirjeldusi nende rindeelust ja lähimate sõprade järelehüüdeid. Teisalt paistsid jälle hoopis erisugused, üpris õblukesed paberipatakad ajast, mil polnud kas eriti midagi öelda või ei teatud, mida

ülepea öelda tohib. Mõni vanem aastakäik oli mõistagi tervenisti puudu – kustutatud. Muidugi pidi siin kuskil olema ka Nicolase enda aastaraamat, aga seda polnud tal küll mingit tahtmist näha.

Põhjaliku tuhnimise järel leidis noormees Bruno lennu aastaraamatud ja pusis sõlme lahti. Iga õpilase kohta oli koostatud eraldi vihik (kokku tuli neid kuskil 40 ringis), kus olid ka klassikaaslaste kirjutatud tutvustused ja kellegi vilumatu piltniku üleretušeeritud fotod. Viimastele vastukaaluks oli sekka pandud ka paar elutruud, teisisõnu udust ja viltust pilti, mis pidid asjaosalistele nähtavasti eriliselt südamelähedased olema. Paratamatult paistis aga mõni raamatuke õhem, kohe märksa õhem kui mõni teine, aga Nicolase üllatuseks kuulus Bruno oma hoopiski mahukamate hulka. Ta ei saanud midagi parata, et tundis kerget kadedustorget.

*

Aastaraamat andis Brunost vägagi elava pildi, mis ei meenutanud samas sugugi seda noormeest, keda Nicolas oli arvanud end tundvat. Vihiku kaanel naeratas laia naeratust keegi vale-Bruno, rõõmsameelne ja särav, ning ka klassikaaslaste tunnistused ei jätnud mingit teist muljet. Kes nimeatas teda seltskonna hingeks, kes lihtsalt heasüdamlikuks ja alati abivalmiks või – selle sõna peale judistas Nicolas õlgu – särasilmseks. Polnud ainsatki inimest, kes sõandanuks Bruno kohta midagi halba öelda, isegi ridade vahelt ei võinud välja lugeda varjatud kibestumust.

Tegelikult leidis siin lehekülgedel peale tühipaljaste kirjelduste, heade soovide ja omavaheliste naljade veel terve hulk lugusid – kuidas Bruno klassiõhtu tarvis kaks korvitäit hirmmagedaid riisipirukaid küpsetas või kirjandusõpetajaga võidu eri eeposeid tsiteeris ja too lõpuks õige nõrdinult alla pidi vanduma, või tõsikindlalt väitis, et pole kahtlustki, kas enne tuli kana või muna. Üks tüdruk oli Brunost koguni luuletuse kirjutanud ja kutsunud teda suvetuuleks hilissügisises lehekõdus. Ning tõtt-öelda ei paistnudki see Nicolasele teab mis halb salm, kuni ta alles pärastpoole tähele pani, et enam-vähem samasuguste kujunditega oli tütarlaps luuletanud ka kõigi teiste klassikaaslaste kohta. Paljud jutud puudutasid Brunot see-eest ainult üsna möödaminnes ja kippusid eksivat hoopis oma radadele, kuid sellest hoolimata luges Nicolas igat sõna suure huviga, imestades tahes-tahtmata, et tal koos enda klassivendade ja -õdedega kunagi nii tore polnud.

Ka õpetajatel, kellele oli eraldatud õige mitu lehekülge, jätkus Bruno kohta üksnes häid sõnu. Küll kirjeldati tema teravat mõistust ja uudishimulikku meelt ning kiideti noormehe vaba olekut väljaspool klassiruumi, ent samal ajal ka suurt austust pedagoogide vastu ja mõõdukat (õigemini „täpselt parajat“) vaoshoitust tunnis. Selgus, et Brunol oli õnnestunud pälvida ka päris mitu auhinda erisugustelt olümpiaadidelt ja õpivõistlustelt ning hoolimata nende tähtsusetusest – kuna Nicolas paar aastat hiljem ise noid-samu preemiaid võitis, teadis ta seda omast käest – ei unustanud ükski õpetaja noormehe märkimisväärsed saavutusi mainida.

Kokkuvõttes maalisid nad vaieldamatu pildi noormehest, kes figureeris kõigis meeldejäavamates tegemistes, küll mitte tingimata eesrindliku aktivistina, aga pigem omamoodi sõbraliku halli kardinalina. Mõnes kirjelduses tundis ta tõesti ära midagi brunolikku – oli see siis kõigest killukene –, ent mujalt vaatas vastu keegi päris võõras. Kuid selle asemel et kurvas-tada või pahasekski saada, oli Nicolasel Bruno üle hoopis hea meel. Nende lühikese tutvuse jooksul, mille põgusus nüüd veelgi ilmsemaks sai, oli tal jäänud noormehest sootuks teistsugune mulje. Nicolas mõistis nüüd siira rõõmuga, et võib sedavõrd väära ettekujutuse kohe peast pühkida.

Teiste aastaraamatutesse oli Bruno kirjutanud pigem harva ja siiski napilt ning ega mitte ka kuigi säravalt, ent selle arvas Nicolas eeskätt koolipoisiliku laiskuse süüks. Ometi tundusid Bruno klassikaaslased pelgalt tänu tema enda lähedusele veel meeldivamad ja sõbralikumad ning hetkeks hakkas Nicolasel koguni kurb, et ta kooliajal nendega tutvust ei teinud. Nii süvenenud oli noormees paberitesse, et ei märganud, kuidas vari kõrvaltoolil vahepeal aina tumenes ja lõpuks vaat et inimkuju võttis. Isegi viimase kerge kõhatuse ei suutnud Nicolast äratada.

*

„See Maria oli päris kenake,” kostis vari, ent ikka tõstis Nicolas ehmunud pilgu alles mitu lohisevat hetke hiljem. „Eks ka tema põlgas ära kõik vähegi uueaegsema lõikega kleidid ja ripsmetušid, huulepulgad – isegi kammi! – ning kandis teiste eeskujul üksnes karedaid kampsuneid või lohvakaid kaltsukajakke, ent kenake oli ta sellegipoolest. Muidu käi otsekui kuskil lüpsilaudas või vanadekodus ringi. Aga kui siis kuhugi teatrisse mindi või koolipidudel esineti, katsid tüdrukud end ikka pealaest jalataldadeni krohviga. Poisid polnud muidugi ka palju paremad.”

„No vähemalt olid nad õnnelikud,” ei jäänud Nicolas vastust võlgu. „Kõik sõbralikult koos.”

„Küllap on sul õigus,” muigas tume kuju. „Kui seda võib õnneks nimetada. Või siis sõpruseks.”

Tundmatu kaaslaste nägu varjas just kõige sügavam pimedus, mistõttu polnud Nicolasel lootustki näha midagi peale hämara silueti. Alles siis, kui viimane end tugitoolis kohendas, valgustas lamp vilksamisi tema nägu ja kummalist musta laiku parema silma all. Kuid üksnes hääle järgi võis kindel olla, et see on tütarlaps.

„Mina sinu asemel ei võtaks neid kuigi tõsiselt,” osutas neiu aastaraamatute kirstule.

„Mis neil sinu meelest siis viga on?” sai Nicolas koguni pahaseks. „Mulle kõlavad küll parasjagu siiralt.”

„No eksole. Aga see vist ühe aastaraamatu mõte ongi, või mis? Siiralt kõlada.”

„Mul on siin õige mitu head sõpra, et sa teaksid,” püüdis Nicolas ähvardavalt mõjuda, ent välja kukkus kõigest miski pingutatud teatraalsus.

„Tunned nad ise ära ka või?” uuris tüdruk lõbustatult ja kui Nicolas seepeale midagi ei vastanud, lisas: „Ei, eks ma võin ju eksida.”

„Minuga on nad igatahes küll päris mööda pannud,” teatas neiu mõrult, käes vihik, mida ta oli vist terve aja süles soojendanud. „Ma olevat nii seltskonna hing kui ka särasilmne. Ning mõistagi paljutootav, jah, muidugi! „Räpaseim kõigist räpastest sõnadest,” nagu Bruno tookord ütles – see oli tal vist jälle mingist filmist. Ja too pilt. No ega ikka ei ole minu näoga küll.”

Koguni teatava heldimusega vangutas ta pead ja torkas vihikukese seejärel kähku kõigi teiste vahele tagasi.

„Päris alguses oli mul ka kavas sinna üks lugu kirjutada,” ütles tüdruk mõne aja möödudes. „Oleksite saanud kõik rõõmsalt muheledes lugeda – tassitäie tee, lõhnaküünlade, või millega iganes teil seal kombeks on, ja muidugi suure soojusega südames! – ja pärast püha härdusega üksteisele sõprust vanduda. Palun andesta mulle minu võhiklikkus, ei käi kuigi tihti sellistel koosistumistel.”

„Ja mis sind siis takistas?”

„See oleks nende teiste juttude juurde liigagi hästi sobinud. Sellepärast. Nüüd võid vähemalt oma peaga otsustada, kas on muhelemist väärt või mitte.”

Talviti oli neil ikka kombeks isekeskis väike jõuluistumine korralda. Ja kui tuju tuli, kutsusid nad ka mõne erilise äravalitu endaga tähistama. Aga tavaliselt pidime meie, ülejäänud, leppima üksnes paari lõbusa loo või naljaga, mis peol räägiti, ja muus osas usaldama oma kujutlusvõimet. Bruno käis noil koosolemistel harva, ehkki ta oli alati oodatud. Tookordki soostus ta kohale minema ainult juhul, kui võib minu endaga kaasa võtta; mõistagi polnud ma teab mis teretulnud.

Pidu ise toimus maal kellegi vanaema juures, tükk maad linnast väljas. Kunagi ammu, kui see vanaema veel päris väikene oli, pulbitses tilluke alev inimestest. Talve hakul, kui ümberkaudsetes kuusemetsades kõva metsategu lahti läks, voolas külakesse veelgi kõiksugu erisugust rahvast, kelle töökaed alati marjaks ära kulusid, ning siis ei jäädud mõnele väiksemale linnale enam sugugi alla. Viimaks sai mets aga otsa ja niisama hõlpsasti jooksis alevik inimestestki tühjaks, kuni alles jäidki veel ainult vanaema ja kõle-suur rongijaam.

Märksa suurema mulje kui see mannetu koosviibimine – loomulikult ei puudunud sealtki ohtrad kannutäied teed ja keskaegne koorimuusika ega ka odavaimat marki punavein ja pompöössed töötused jääda igavesti sõpradeks nagu ikka – jättis mulle hoopiski rohekas rongijaam. Maja õblukesed puitseinad ei pidanud siin põrmugi tuult, mistõttu kogu hoone, eriti põõning, hirmsat moodi ulgus ja ägas. Ootesaali lihvitud kiviplaadid, kus kunagi kõpsisid kõikmõeldavad kontsad (nii suurte härrade viksitud kingad kui ka räbalais talupoegade pühapäevased jalavarjud), olid ajaga jällegi eriti libedaks kulunud. Oma külmas kõleduses oli raudteejaam otsekui kuskilt vene klassikast välja astunud. Et neis saalides ei liikunud ainsatki hinge, polnud kellelegi ka pähe tulnud maja kütta; suure vaevaga saime ukse üldse lahti. Uste alt ja seinapragudest tuiskas muudkui lund sisse ning olgugi et mässisime end soojalt hiiglapaksudesse kasukatesse, läksid meie ripsmed üleni härma ja poiste habemetesse moodustusid koguni pisikesed jääpurikad. Kuigi kõik tegid vapra näo, olime tegelikult päris kringliks külmumas.

Sinna sõitsime kõige varasemaga ja tagasi tulime päris viimase rongiga, mis väljus täpselt südaööl. Nõnda oli meie lahkudes väljas juba kottpime ja ka vaksalis, kus ainuski lamp põleda ei suvatsenud, polnud võimalik sallidesse mässitud pundarinimestel vahet teha, üksnes punased ninad paistsid välja. Sellepärast avastasime Bruno kadumise alles rongis. Esiotsa arvasid teised, et küllap ta siiski jõudis, ent kui siis minu nõudmisel vagunid

üksipulgi läbi otsiti, polnud teda kuskil paista. Oleksime võinud muidugi kohe järgmises peatuses maha minna ja ruttu tagasi jalutada, isegi sellise külma ja pimedaga olnuks see käkitegu. Nead aga ei viitsinud ja üksinda oleksin kindla peale ära eksinud.

Nagu pärast teada saime, oli jaama tualetiuks kinni külmunud ja kui Bruno sealt siis viimaks välja murdis, polnud rongi enam kuskil paista. Nõnda veetiski ta öö ootesaali kõvadel jäätunud pinkidel – ilmselt sõbagi silmale saamata – ja sõitis hommikul esimese asjana linna. Et oli esmaspäev, viimane esmaspäev enne jõuluvaheaega, pidi Bruno ka kohe kooli ilmuma. Täpselt tunni alguses astuski ta klassiuksest sisse, seljas lumine kasukas ja nagu sinisinine, ning tegi matemaatikaeksami.

Nüüd iga kord, kui Bruno tundi hilines, uuriti talt lõbusalt, kas koduks külmus jälle kinni, ja tema vastas ikka laia naeratusega, et jäi hoopis rongist maha. Lõpukingiksai ta õige mitu karusnahkset kasukat, ühed suusad ja mitu kella. Ning ehkki kõigist kõige valjemini naeris Bruno, kõlas see õõnsamalt kui tuul vanas vaksalis.

*

Vähene loomulik valgus, mis raamatukogusaali pääses, tilkus sinna läbi kireva vitraažakna kohe sealsamas noormehe pea kohal. Aknal kujutati uskmatut Toomast ja tema kõrval jumalapoega. Viimane oli apostlist õige mitme pea jagu lühem ning üldse igati kuivatum ja nigelam, tõtt-öelda paistiski ta pildil olevat pelgalt selleks, et vaataja tingimata püha Tooma ära tunneks. Isegi pühaku sõrmed näisid puhtalt moe pärast õnnistegija oda-haava surkivat ja üksnes nimbus andis aimu tolle olulisusest. Õhtune päikesekuma – need ainsad kiired, mis suutsid läbi värviliste klaaside tungida – löi aga kogu pildi mõneks põgusaks hetkeks hoopis teisipidi särama nii, et Tooma pea ümber säras veelgi eredam pühapaiste ja varjutas igati kõhetu jumalapoja.

AUTORIST: PAUL RAUD (20)

Su romaan „Kellata torn” pälvis hiljuti Eesti Kirjanike Liidu romaanivõistlusel Eesti Keele Instituudi ja Emakeele Sihtasutuse eriauhinna, palju õnne! Mida selle romaani kirjutamine sulle õpetas?

Nagu iga pikema kirjatüki puhul, õppisin eeskätt kirjutamise kui sellise kohta. Mismoodi ma võin, suudan, tahan kirjutada; mis täpselt mulle kirjutamises nii väga meeldib. Sain aru, miks ma kirjutan hoolimata sellest, et noodsamad lood, tegelased ja tunded on mu peas tunduvalt täiuslikumad ning võiksid minu poolest ainult sinna jääda. Olin „Kellata torni” kallal töötades surm-kindel, et see, kuidas ja millest kirjutan – iseäranis need kohad, mille ettekujutamist ja kirjutamist ma ise enim nautisin –, läheb korda üksnes käputäiele inimestele. Ent kõigest hoolimata töötasin edasi ja jätkanuks igal juhul kirjutamist ka pärast romaanivõistlusel ebaõnnestumist. Olen veendunud, et kirjanik peab olema küll alandlik ja avatud kriitikale, ent samal ajal uskuma oma teksti, stiili ja teemade väärtusesse. Tänavune romaanivõistlus andis mulle isiklikult lootust, et peavooluga kaasaminemise asemel endale kindlaksjäämine võib tõesti vahel vilja kanda.

Siin ilmunud katkendi puhul võib täheldada ka mõningaid fantastikaelemente. Mis suhe sul fantaasia- ja ulmekirjandusega on? Kuhu sa „Kellata torni” liigitaksid?

Mina olen ulme- ja fantaasiakirjanduse seltsis enam-vähem üles kasvanud. Nüüd tunnen ennast aga kohati kergelt süüdigi, et sellest žanrist üha vähem tean, ehkki tõeliselt heade ulmeraamatute asjus püüan silmad ikkagi lahti hoida.

„Kellata tornis” on neid fantastika- ja maagiaelemente aga tõepoolest omajagu. Lasen kõrvu eksisteerida veidratel paikadel ja kummalistel tegelastel, kellel muidu poleks erilist asja koos ühes keskkonnas tegutseda, ning luban aimata ka üleloomuliku võimalikkust. Mulle sümpatiseerivadki iseäranis maailmad, kus kõik see imelik ja maagiline on kergelt võimalik, olemata ühtaegu ei üllatav ega ka igapäevane, vaid püsides täpselt piiri peal – miski, millega näiteks „Twin Peaks” eriti hästi hakkama saab. Minu jaoks aitavad need fantastikaelemendid luua eeskätt sellise õhkkonna ja tunnetusliku registri, mis raamatu teemad ja tegelaste tundemaailma paremini välja joonistavad. Žanripuhtaks ulmeks jääb neid ometi veel väheks.

Ühelt poolt on „Kellata torn” kindlasti *Bildungsroman*, mis tegeleb noore peategelase tundeilma kujunemisega. Teisalt võiks romaani äärmisel juhul nimetada maagiliseks realismiks, ehkki sedagi silti tarvitatakse üha lõdvemalt ja hooletumalt. Eelkõige olen kirjutanud raamatu, mida meeldiks mulle endalegi lugeda, ja loodan, et see läheb korda võimalikult paljudele. Kui sealhulgas ka ulmesõbrad romaanis midagi kiiduväärt näevad, on mul ainult hea meel.

ADAM PLUSZKA

poola keelest Isabel Jezierska

Lihtne *Landschaft*, kui mõtted on nagu suits

Aeglased minutid lohisevad igavate
asjade juurest teiste igavate
asjade juurde. Läbikäigupäev, mil
mitte kui midagi ei toimu.

Paus eilsete kellalöökide
ja homse kes-teab-mille vahel.
Tühja tuba täidab vaikus, laisk
sigaret ja ebaõnnestunud suitsurõngad, täna
vahelduse mõttes puhutud ninast.

Lihtne tundeline *Landschaft*, ma ei igatse mitte kui midagi
ega taha, et vähimgi muutuks. Rahu. Võib-olla homme
juhtub midagi muud, võib-olla
ülehomme, võib-olla see läbikäigupäev
jääb kestma, võib-olla tuleb ema ja ütleb:
„Adam, aeg tööle minna.”

Tõsi. Ilma tööta ei maksa ju kommunaale.
Aeglased minutid varjutavad justkui
laialivalgunud akvarellid igasugu asju,
lihtsaid asju. Teadagi milliseid.

Minu sõber

Tõeline sõber peaks lugema
minu mõtetest välja
valitud fragmente ja kontekste, et
lahti sõlmida Gordioni sõlmekesi.

Ja ta peaks kõnelema nagu Miłosz,
kuid mitte nii pateetiliselt.
Peaks olema vooruslik, natuke kõlvatu,
aga kui olukord nõuab, siis delikaatne.

Ja ta peaks olema pigem elutu,
mitte nõudma sõnu
ega rääkima vahele.

Aga kallistades peab ta olema soe,
iseseisev ja avatud –
selline nagu mina, ainult täiesti teistsugune.

Tere, tere

Pärast nelja aastat ja viit kuud nägin
kunagist sümpaatiat, kellest olin seniajani
alati osavalt möödunud, lõppude lõpuks elab ta kaugel.

Prillideta, mida ta küll kunagi varem polnud
kandnud, poleks ma teda kindlasti ära tundnud.

Sujuvalt sügenes meie vahele pinevus ja
küsimused, millele vastatakse pikemalt mõtlemata.

Ta silmitses mind nagu kooliõpilane, kes vaatab
vaest üliõpilast, ja küsis,

kuidas läheb minu loomingulisel – nõnda vist öeldakse – hingel.

Kui jõudsime Chorzów Batory juurde, ütles ta:
luuletuste kirjutamine ei ole üldse mehelik.

Paremat puänti ma ise välja ei mõtleks.

Käed külge

Nii palju elu: aknast kostab
kiljatusi (pärastlõuna), karjeid (õhtu),
ropendamist (videvik). Muusika mängib,
sest lõpuks ometi on keegi vastasmajas pannud
kõlari aknalauale. Koerad, lapsed,
nende vanemad õed-vennad. Autod kohisevad,
pidurid kriiksuvad („Seisaaaaaa, Andžela!”).
Kaasa undab emane koer, tämbri järgi hinnates ilmatu suur.
(„Absoluutselt kõik! Sina ka, Andžela!”) Seekord
läks ilma nutu ja sireenideta. Võib-olla
see veel tuleb, kunagi ei tea.

Aga meie aknalaua all algab suurem liikumine:
tuvid kogunevad. Kassid passivad. Väristavad
sabasid, kräunuvad, kuulavad maad.
Ainult piiritajate mustad läigatused lõikavad
midagi, mida on võimatu puudutada.

Kuldsed kärbsed onu kehal

Üürikesed surmad nelja seina vahel, neli pauku
relvast, kollased ja valged kuulid, oranžid.
Loomulikult plastikust. Kõik on plastikust.
Ja onu lihtsalt magab, seega parem käin kikivarvul.
Ja parem mitte karta, ohh, see uneapnoe
ja hüpoventilatsiooni sündroom. Kui ta ärkab, siis sööb midagi.

Kolmveerand sellistest surmadest mööduvad
kajata, tagajärgedeta. Need surmad
ei ole nakkavad. Neist saab end puhtaks lakkuda.
Mine lihtsalt välja, lahku kiiresti
toast, jäta kuulid maha, lilli ära nuusuta.

Olemine ja omamine

Natuke kannatlikkust ja meriärnid ilmuvadki,
näksivad varbaid. Siinsamas siristavad
põõsad. Kalda peal poeb kivide alla peitu
üks sisalik (väike, pruun). Kalda pealt
puhub tuul, sillalt kostab vestlus.
Seal räägitakse maailmakorrast: „Kui
mul oleks kuus sõrme, peaksin
ühe maha löikama.” Aga kalad näksivad; näksivad,
nagu ei teekski nad kunagi midagi muud.

Eile

Kunagi olin laps.

Ma ei teadnud seda, mida tean nüüd,

aga teadsin, mis on hea –

ujusin veepinnal,

kaldavesi oli kohutavalt madal,

enam ei ole seda näha.

Tüdruk, sina aga istusid kalda ääres nõnda mõtlikult,

silmitsedes pingsalt sõrmi.

Läheb aastaid, enne kui taipad, kui

tähtenduslik oli vaikus.

Hinga, ära hinga

Ainult mõni asi on veel ohtlikum
kui laste mängud. On ime või pime juhus,
et enamik meist elus on.

Üks sõitis ära, teine suri ära, nemad hukkusid,
kuigi musta-lillelise tikandiga taskurätik oli neil kaasas, oli küll.

Näitad iseloomu. Kui ütlen *ära hinga*,
ei tähenda see *tõmba kopsud õhku täis*.
Jahe stetoskoop koputab ribidele,
pingul kittel äratav õudust. See tähendab *seiska*
hingamine järsult.

Kuula sõna, laps. Ära hinga.

MARCIN WICHA

poola keelest Isabel Jezierska

MAKULATUUR

Raamatute ostjad rõõmustavad, müüjad aga kurvastavad.

Juri Trifonov

Teda pole enam. Olen tema kodus. Kõik on kadunud. Üksnes raamatud on tast järele jäänud.

Nad olid taust. Igas kaadris nähtaval. Olin nende selgadega tuttav ammu enne seda, kui avastasin neis peidus olevad mustad tähemärgid. Ennustasin nende pealt elukäiku. Otsisin puänte.

Kõigepealt üritan helistada tuttavatele.

- Esimene katse.

- Mõtlesime, et ehk tahaksid ... – mitmus peaks tekitama tunde, et vestlesime sellest pikalt perekonnaga, midagi stiilis „testamentitaitjad sooviksid need teile anda” või „kelle hoolde võiksime siis veel need raamatud jätta kui mitte teie”. – Ehk tahaksid tulla vaatama, siin on päris palju psühholoogiaraamatuid.

- Ei tule kõne allagi.

- Ehk tuled vähemalt vaatamagi?

- Meil ei ole raamatuid enam kusagile panna. Olen ju ka kalli Zygmuntiga kokku leppinud, et iga kord, kui ostame mõne uue raamatu, ütleme ühest vanast lahti.

- Ega me ju ostmisest räägi!

- Ei.

Teine katse.

- Ema kindlasti tahtis, et ...

- Ei.

Kolmas katse.

- Siin on mõned raamatud, mis kuuluvad sinule. Tahaksin need sulle tagasi anda. Ehk sooviksid midagi veel? Krimkasid?

- Ma ei loe enam krimiromaane.

Neljas katse. Korraks süttib lootus.

- Me üritame raamatutest lahti saada.
- Aga kas sul midagi juutidest on, midagi, mis ei ole holokaustist?
- Äkki tahaksid uut testamenti?

Antikvariaat. Otsi, Google, otsi.

„Üle kogu Poola. Head hinnad.” Keegi ei võta vastu.

„Prii kohalesõit. Määrame kiiresti hinna. Sularaha.” Keegi ei võta vastu.

„Tuleme ise kohale. Ostame.” Seekord isegi vastatakse. Öeldakse, et nad ei tule ise kohale ega osta enam.

Lõpuks läheb siiski õnneks.

– Mul on vaja raamatutest lahti saada, alustan. Tahaksin nagu ikkagi seletada, et miks. Aga ma ei tee seda. Tahan need lihtsalt laiali jagada. Et nad pudeneksid laiali nagu pangast saadetud kirjad, mida isa alati metoodiliselt ribadeks rebis. Tellised maade jagamisest. Elundid siirdamiseks.

– Pean neist raamatutest lahti saama. Neid on üsna palju.

– Millal? küsib antikvaar.

– Sel nädalal.

– Andke sellega parem asu. Mul on aega alles kahe nädala pärast.

– Olgu, siis kahe nädala pärast. Palju ilukirjandust. Jutustusi üheksakümnest. Ilusad väljaanded, räägin kavalalt, kirjastus Rebis ...

– Tean.

– ... aga ka neljaosaline üldentsüklopeedia, lisan. Ma ei maini, et entsüklopeedia pärineb sõjaajast ja et iga osa on eri kaanega.

– Ütlen teile otse, see on nüüdseks makulatuur.

– On ka erisuguseid eneseabiraamatuid. Igaks juhuks ei maini ma „Vähivastase dieedi raamatut”. Tuleb välja, et seegi on väärtusetu.

– Makulatuur.

– Sõnaraamatud?

– Makulatuur.

Mul on häbi kaheosalise Stanisławski ees.

– Poola klassikat? küsib antikvaar tagasihoidlikult. Sienkiewicz?

Reymont? Żeromski?

– Muidugi mitte, valetan. Võib-olla natuke Prusi.

– Makulatuur! Orzeszkowa on makulatuur. Dąbrowska on makulatuur. Seda ei osta ma enam ammu.

Kusagil ülemisel riiulil on jäänud ellu Prusi „Emantsipaatorid”, tükike „Vaaraoni”, „Nädalate kroonika” pudemeid.

Kogutud teosed näevad välja nagu armee. Ent roheline lõuend on maraskil, pleekinud ja määrdunud. Madala moraaliga purustatud väljaanne. „Hei, sina, kasepuu; hei, sina, nuttev kasepuu, mis kahiseb kurblikult ränduri kohal” ... Kunagi seisis seal Puškini vabatahtlike salk sinelites. Siia on jäänud ainult XIV osa, millele on millegipärast halastatud.

- Ei, meil ei ole mitte mingisugust Prusi, valetan.
- Kui pakite raamatud kastidesse, siis võin nad peale võtta ja üle vaadata, lepitab antikvaar.

Mida peaksin selle peale ütlema? Mees ostab kokku biblioteeke. Tõelised biblioteegid jäetakse aga pärast surma raamatukogudele või muuseumidele. Minule jäid päranduseks üksnes raamatud. Seda ei saaks teisiti nimetada. Nõndasamuti on lugu ka elutoaga – see oli raamatuid täis, kuid me ei oleks parima tahtmisegi korral saanud seda salongiks nimetada.

Kaasaegsed jutustused, mis on moest läinud. Kirjandus, mis ei ole enam kirjandus. Valitud osad kogutud teostest. Sõjata rahu. Vabatahtliku salga maailma lõpu algus. Unustusse vajunud debüüdid. Lahti lõikamata esseekogumikud.

Ja veel üks kõitev raamat Lindberghi lennukist – kolmkümmend aastat tagasi ostsin selle Dąbrowski raamatupoest, sest mind paelusid tehnilised Spirit of St. Louis' joonistused (seal oli märgitud lausa propelleri läbimõõt). Võib-olla isegi uskusin hetkeks, et minust saab modelleerija. Suutsin emagi selles veenda, kuigi minu plaanidesse suhtus ta alati kõhklevalt. Ütles: „Ostan sulle need raamatud, mida tahad, vähemalt ei ole sa mingi kreitiin.”

Biblioteegid on meie kaotatud lugemislahingute üleskirjutused.

Kui vähe on seal raamatuid, mis meile tõeliselt meeldisid. Veel vähem selliseid, mis meile teist korda lugedeski meeldiksid. Suurem osa neist on mälestused sellest, kes me tahtsime olla. Keda oleme teeselnud. Keda arvasime end olevat.

KOKARAAMAT STALINIGA

Emapoolsed vanavanemad olid sõja ajal Venemaal. Vanaemal oli sellest ajast alles pruunis köites kokaraamat. Remondi käigus sai raamat valgete värvi-pritsmetega kokku, nii et see näis nagu kulunud mööbliese.

Selles veidras värviliste fotodega raamatus oli eessõna asemel suure juhi tsitaat. Illustratsioonidelt oli aga võimatu pilku pöörata. Need võinuks olla vendade Grimmide muinasjutud järgmistele sugupõlvadele.

Küpsed puuviljad ja köögiviljad. Konservhersed. Liharoad. Kanad. Sead. Majoneesist lilleõied. Kalakonservid (taustaks kiilpaat võitlemas lainega, austusavaldus kalalaevastiku meremeestele).

Lihamarmor. Viinerite sambad. Viinamarjadest bareljeefid. Moskva toidukaupade metroo.

Kõige ilusamad olid alkoholipudelid. Hägused pildid ja värvitud sildid. Nimelega tutvusin alles hiljem poemis „Moskva-Petuški”. Mu süda läheb püha viha täis, kui Vienitška anub, et talle müüdaks šerrit.

- Kas teil šerrit on?
- Šerrit ei ole.
- Imelik. Pudel on, aga šerrit ei ole!
- Väga veider. Just. Šerrit ei ole. Aga pudel on.

Vaene Odysseus nõukogude alkoholipudelite keskel.

Metsik raamat riigist, mis näljutas minu vanaema. Ta ei rääkinud sellest eriti palju. Üksnes seda, et nad sõitsid sinna vabatahtlikult. Et seal oli külm. Sülg jäätus enne, kui jõudis maapinnani. Ja veel seda, et „unustage” tähendab „jätke meelde”.

Mälestus näljast, rubenslikud elutud loodusmaailid. Mälestus külmast ja vanillijäätis.

See riik sündis näljast. Näljutati omasid nii kubermangudes kui ka linnades. Nälg muutus. Võimenes. Leebus. Lahkus ja naasis. Muutus puuduseks. Ajutiseks kättesaamatuseks, pausiks, kui ei olnud võimalik midagi saada.

Nälg oli sealsamas. Koletis vanaduspuhkusel. Kiusaja kaugest ajast, mälestus möödunud sajandist. Nagu marssal Semjon Budjonnõi komso-moli kokkutulekul. (Foto, seitsmekümnendad: komandandi vuntsid ja põskhabe. Munder ja nailonpluusid.)

*

See raamat on eksitus, ainult ühe keskse mõttega: nii peab olema. Suunamärgis. Neid illustratsioone lihtsalt tuleb uskuda. Neid pilte süüa. Ignoreerida kõiki teisi meeli. „Kniga o vkusnoj i zdrovoj pištše” on elementaarne kommunismi õppetund. Nende retseptide järgi ei andnud kunagi midagi valmistada.

Andrei Hržanovskil on film „Poolteist tuba”. „Kniga o vkusnoj i zdrovoj pištšel” on seal oluline osa. Joonisfilmilik Stalin kõneleb fotodelt ja õpetab väikest Jossif Brodskit:

– Oled juut, sõbrake, ja juudid söövad üksnes paasapüha leiba. Mul aga ei ole paasapüha leiba. Aga mul on juutidele üks hea ettepanek. Kas sulle meeldib reisida? Ma hoolitsen teie eest. Birobidžanis on paasapüha leiba külluses.

Varssavi filmilinasusel läksin režissööriga rääkima.

- Minu vanaemal oli ka see raamat, kogelesin oma halvas vene keeles.
- See raamat oli kõigil, kehtas ta õlgu.

PIRET ~ PÕLDVER

*

tema siirad lapsesilmad
ja aval naeratus
panid arvama et hoolimata kõigest
peab ta hea olema
ja et ma tahan
vajan
juba kujutasin et armastan teda

seda ootamatum oli näha
kuidas ta oma pika
saleda
ilusa
naise kõrval rongijaama poole ukerdab
nagu kohmakas rahmeldav putukas

*

mis jõe tunne
ma arvasin et surmasin ta juba ammu
et liha ta luude ümbert on mädanenud
ja alles vaid valendav luustik
et ainult minu mälestustes on ta veel pikk ja kurblik
keda ammu taga nutsin
mis jõe tunne
märgata teda endisel kujul
kui näen seda kibedat joont tema suu ümber
neid õnnetuid auku vajunud silmi
ja pead ligi hoidvaid juukseid
pikka ja saledat keha
sarkasmi
ja natuke viltust sammu
mis jõe tunne on näha oma armastust endiselt elavana

*

et sinu juures seisab aeg
sellest sa ei kirjutanud kunagi

sa kirjutasid kõrgest vaatest
ja kitsast toast
vanadest asjadest
ja majast
aga seda et sinu juures seisab aeg
sa ei öelnud

hämar õhtu kaob vinesse
mis meid iga veinilonksuga üha enam ja enam
enda alla matab
kell seinal tiksub
ka siis kui öö on lõputu

sa ei süüta tuld
ei tule lähemale
ja mina ei julge
enne kui igavik on tiksunud vine
meie ümber piisavalt paksuks
piisavalt küllaseks
et sellesse valguda

ja siis
kaon ma ära
sinu sisse
aja sisse mis ei liigu ega ole
hajun miljardiks piisaks
ses seisva õhuga ruumis
mis ei lõpe ega alga uuesti

*

küpsetan vahvleid
vahvlimasinaga mis on vanem kui mina
maal köögis
ja loen Dostojevskit või muud kohustuslikku kirjandust
ja olen alles 18
õues pimendab sügis tähtu taevas lõikav tuul
saan kiita oi kui maitsvad vahvlid
ma oskan süüa teha
mulle meeldib süüa teha
ja ma ei ootagi et saaksin kiita
oi kui palju sa loed
mida sa loed
millest see on
kuidas see sind kõnetab
kuidas sul üldse läheb
ei küsita
küsitakse „kas sa koristad selle pärast ise ära?”

*

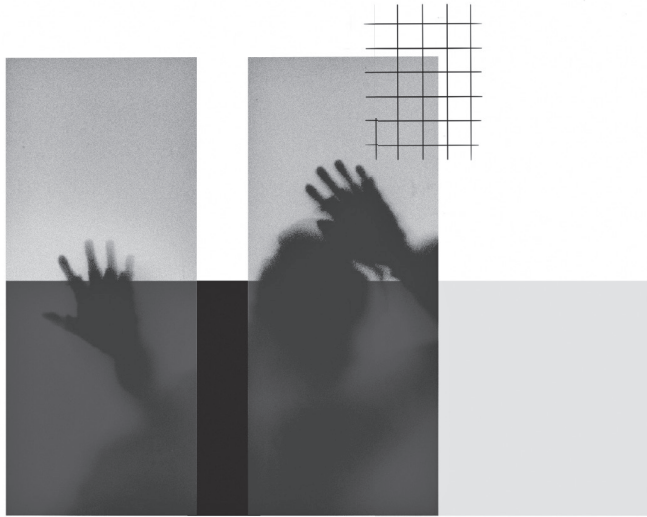
kodu
varakevadise pärastlõuna
päevavalgus oma toores liialduses
ravimas päeva löödud haavu

köögilaua jahtunud kartulid
rasvas kõvaks praetud

emaarmastusega

ja hooliv naeratus
mis ühte hõljub tihaste sirinaga
ning mälestuste parimais salvedes
seisab klaasi taga soojas lumes

liig stereotüüpne mäletamaks
liig armas laialt lahmimiseks

JOONAS OJAP

PALAVIK

Sammusin sirge selja ja kõigutamatu ilmega läbi tänavaruudustiku. Otsusekindlat kõnnakut alustasin juba uksest väljudes – juhul kui ta peaks mulle järele vaatama. Iga sammuga taipasin aga üha rohkem, et vist keegi üldse ei vaatagi. Tänavad olid inimtühjad. Kas tiptund on mingi eelmise sajandi nähtus, kui veel interneti asemel vabrikus töötati?

Muutunud suhtestaatus ei vajanudki nii palju harjumist, kui olin arvanud. Tal oli juba kord selline eksmehe ilme (millega ta oleks võinud mulle ka leplikult järele vaadata). Nagu mõnes romantilises filmis, teate küll: ta oli selline tugeva lõuajoonega mees, kes nägususest hoolimata tundub kuidagi piisavalt kentsakas, et temast kahju ei hakkaks, kui ta tüdruku lõpuks teisele kaotab.

Tolmused tänavad paistsid lausa kahtlaselt tavalised. Nagu oleks sealt midagi puudu. Tühja linna haudvaikus mõjus mulle veidralt. Mõtlesin surmast või millestki ligilähedasest. Ühtegi elumärki ei paistnud. Tabasin end juba mitmendat korda eneselt küsimast, kuhu kõik inimesed kadusid? Võib-olla olid kõik haigena koju jäänud, ka uudistereporterid, kes peaksid epideemiast ette kandma. Ehk oli mingi uut tüüpi nakkus liikvel, mis süstis inimestesse iha üksteise koljusid avada ja ajud sealt seest ära süüa. Meenutades oma endist suhet, tundusid sümptomid klappivat. Teesklesin rahuga, et olen zombifilmi kangelane, kes ihuüksi evakueeritud betoon-džunglis elutute aknasilmade vahel teed rajab.

Ja siis see algas.

Üksildane tuulehoog keerutas tänavatelt üles tolmutaseid. Enne kui jõudsin käegi suu ette panna, aevastasin kõrvad lukku. Pea tuikas, nagu oleks haamriga virutatud. Kiiresti end kogudes silmitsesin tähelepanelikult akende ja tänavate ruudustikku – ikka mitte kedagi. Edasi jätkasin teed juba lonkides. Olin betooniga kahekesi jäänud.

Voodis lesimine ei toonud leevendust, aitas üksnes rammetusel mind paigale naelutada. Silmad valutasid. Lohutuseks sulgesin needki. Magamistuba, mille mugavusi olin päev otsa igatsenud, kadus vaateväljast. Viisaka suurusega padjad ja esinduslikult värviline raamaturiiul – kõike seda nagu polekski olnud. Jäi ainult vältimatu kurnatustunne, areneva

haiguse sümptom. Juba nädalaid polnud mul plaane. Olin oma aja mingis lollakas suhtes veetnud. Nüüd veel see haigus pealekauba. Pask, mõtlesin peast kinni hoides. Millegipärast tundus see väga oluline mõte. Selline, mis väärib hilisemaks ülesmärkimist.

Pidin end kokku võtma, et olukorraga kohaneda. Pingutades korjasin korterist kokku kogu pasa, mis mul suhtest alles oli jäänud, ja loopisin WC-potti: fotod kahest rumalast naeratavast inimesest, kes ei tunne veel ees ootavat tühjust; kingituseks saadud paar erakordselt maitsetuid, kuid see-eest väga kalleid kõrvarõngaid; teatripiletid tänaseks õhtuks, kuhu kumbki meist nüüd minna ei kavatse; üks ebameeldivat linnasiluetti kujutav külmkapimagnet ühiselt Venemaa reisilt; üllatusmunana kingitud plastmänguasi kirjaga „Made in China”; külmikusse unustatud muskli-mehe pildiga valgurikas toit; üks sarkastiline diskoalbum, mida kuulasime ainult ühe korra; üks sekslelu, mille lisan täpsustusteta siia nimekirja lihtsalt terviklikkuse mõttes (jõudsime seda ainult kaks korda kasutada, nii et ärge minu kohta kohe mingeid järeldusi tehke).

Lurinal imes WC-pott selle endasse, aga veetase jäi märgatavalt kõrgemaks. Ei hakanud sellest välja tegema. Mingi nõrkust tekitav surin naha all tundus mind justkui kontrollivat. Et tunda end natukenegi inimese moodi, tegin suure kruusitäie kohvi, ent uinusin enne, kui see jõudis joomiseks piisavalt jahtuda. Unenäos leidsin end keset linnamelu ja ahvatlevaid inimesi, kellega plaanisin hästi aega veeta, aga siis ilmus mu poosetav eks kusagilt välja ja hakkas selgitama, mis lihasgruppi tal parasjagu on vaja treenida. Tema jutt, millest jäi mulje, et nutitelefonide mõju trapetslihasele on tema elu suurim probleem, ärritas mind piirini, kus lõin hambad sügavale tema trapetslihasesse ning võpatasin tema karjatuse peale ärkvele, endal suus veel mälestus kiudja liha maitsest ja soojast verest, mis mõjus värskendavalt.

Tegelik maitse mu suus oli võrreldav roiskunud laiba omaga ja lonks külma kohvi, millega üritasin seda leevendada, ajas südame pahaks. Kõik mu kavatsused meeldivalt aega veeta olid hääbunud koos unega. Alles jäi ainult soikelu, millega ei osanud rohkemat peale hakata kui hammaste pesemine. Vannitoa peeglist vaatas vastu keegi minusarnane, tal olid rasvased pulstunud juuksed ja palavikust õhetav nägu. Hingasin raskelt ja põrnitsesin peegelpilti ning mõtlesin oma nakatunud organitele, valgeverelibledele ja üha suurema talitlushäirega väsinud ajule.

Vannitoast naastes põrnitsesin seinaga tõtt, lootsin, et igavus toob tegutsemisiha tagasi. Lõpuks sundisin end üht pooleliolevat raamatut

lugema, ent andsin kiiresti alla. Järgmine hetk ärkasin juba keset päeva, ikka omas voodis, kuid ei olnud sest üllatunud. Püüdsin läbi lukus kõrvade kuulatada – kas siin on alati nii vaikne? Mingis võõras minevikus olid mul päris kindlasti lärmakad naabrid. Alatasa nad kas seksisid, karjusid teineteisele solvanguid või vaatasid „Kättemaksukontorit” valjemini kui minu telekas maksimumvõimsuse peal. Praegu aga mitte midagi.

Kui mitmes päev see juba oligi? Leidsin laualt erkkollase märkmepaberi, kuhu oli musta markeriga kirjutatud üks sõna: „pask”. Olin selle teate endale minevikust saatnud, ent ei suutnud meenutada miks. Lõpuks viskasin märkmepaberi WC-potti, mis veekasti tühjenedes midagi ära ei viinud. Pott täitus veega ja selle keskele jäi hulpima märkmepaber, mis ütles selgelt ...

Valisin tuttava remondimehe numbri. Viimati suhtlesime üle aasta tagasi, aga ta oli alati olemas, kui vaja. Telefoni kutsudes hakkas süda puperdama. Polnud ühegi inimesega tükk aega rääkinud. Kartsin, et võib-olla ei kõla ma iseendana, vaid ägisen kuuldavalt nakkuse käes nagu mõni poolearuline. Enesekindluse leidmiseks kõndisin oma kolmanda korruse akna juurde, kujutledes end mõne tähtsa ninana, kes telefoniga rääkimise ajal pilvelõhkujast linnavaadet silmitseb. Remondimees ei pidanud mind aga kuigi tähtsaks ning teatas kergelt nukral toonil, et on haigestunud ja pole kindel, kas jõuab lähiajal tööd teha. „Mingi viirus käib mööda linna ringi,” lisas ta mõtlikult, nagu oleks see ainult osa tõest.

Kohe, kui olin kõne lõpetanud, taipasin, et ma polnud vestluses isegi piisavalt initsiatiivi näidanud, et välja selgitada, kas ta siis tuleb või mitte. Kartsin, et ta võis end minu sõbraks pidada ja kavatses suvalisel hetkel läbi hüpata. Tagasi helistama ka ei hakanud. Las ta siis olla. Kindlasti olid tal veenvad põhjused ebaselgete vastuste andmiseks. Selliste oma-elu-pere-meest-tüüpi meeste arvamus oli minu jaoks alati väärtus olnud: taksojuhid, remondimehed ja eluaegsed baarmenid. Kõik nad tundusid omavat maailmaga mingit tõest sidet, kuigi nende jutt oli alati väga üldine. Mis viirus ja kus see ringi käib? Oleksin tahtnud rohkem teada, aga ma ei kannatanud temaga rääkimist.

Telefoni pettumusega voodisse pillanud, mõtlesin kõigile meeste, kes oleksid võinud mulle siinkohal seltsiks olla. Neid ei olnud palju. Haigus oli mind üksinda jätnud. Ma pole see õnnetu, kes üksinda kodus meestest fantaseerib, aga nende vormikad kehad, nende lihasmass meenutas mulle puudust ja nälga, mida tundsin kõikjal oma alatoidetud kehas võimust võtmas. Oleksin pidanud söögipoolise hankimisele mõtlema, kuid

mu mõtted liikusid vereringes ja organites vastupidi minu tahtele nagu viirus. Võib-olla see polnudki enam viirus, vaid üksindusest enesest oli saanud omaette haigus. Nüüdses staadiumis polnud võimalik vahet teha. Palavikust valutav keha ei eristunud südamevalust mitte kuidagi. Ühtlane tuim valu, mida leevendasin valuvaigistitega. Kannatus on igav ja ühetao-line nähtus. Täiesti ebavajalik sealjuures. Raske uskuda, et inimesed sellest raamatuid loevad ja filme vaatavad.

Püüdsin üksiolekust leida mingit sisu – elu on siin ja praegu. Lugesin sotsiaalmeediast, kuidas asju ei tohi edasi lükata ja kogu seda „motiveeri-vat” värki, mis – võttes arvesse lihtsust, hästivalitud kirjastiili ja kaunist maastikku selle taustal – lihtsalt pidi tõene olema. Ja isegi kui ei olnud, siis tõde oli kogu aeg tegelikult sinus eneses, eks? Ma ei teadnud, mis minus eneses oli, aga ei söök ega miski muu ei tahtnud seal püsida. Alatasa pidin ka oma tilkuva ninaga midagi ette võtma, sealt sünget klompja struktuu-riga massi välja pressima. Eks seegi oli vist omamoodi tõde. Tõde, millest püüdsin vabaneda, nii et kogu mu keha rappus ja pani kiskja kombel ham-baid kiristama, et mitte lõikava peavalu käes karjuda.

Kui valu järele andis, jäi ainult lohutu üksindus. Jäänuk igatsusest, mis oli võtnud agressiivsema kuju ning otsis minu silmakoopest põrnitsedes enesele sihtmärki, keda nakatada ja enesele allutada. Kuid kõikjal olid üksnes seinad. Mitte kedagi, keda vastutama panna selle eest, et mul oli kohutav olla. Taandusin haavatud kiskja kombel diivanile ja panin teleka mängima.

Viirusest halvatuna vaatasin ilma eriliselt süvenemata mingit komöö-diaseriaali. Kaader kaadri haaval emotsioone vahetavad tegelaskujud sah-merdasid selgusetult ringi, aga ma ei tundnud nende tegevuses ära midagi mõistetavat. Jäid ainult ilusad kehad, mis ekraanil hüplesid. Mõnikord, kui mõte selgemaks muutus, oleksin tahtnud midagi rammusat süüa. Fantaseerisin surinaga mööda kassalinti jooksvatest värvilistest paken-ditest, mis tundusid nüüd ületamatus kauguses. Vahel aga ei tahtnud midagi. Itsitasin oma pöidla kuju üle – veidralt lai paistab, kui hästi lähe-dalt vaadata.

Lootsin, et uni toob leevendust. Voodi juba ootas mind. Ma vähemalt uskusin, et ta tegi seda. Voodi ootusi võib aimata tema siledusest ja minu oma oli nagu pesuvärskendi reklaamist. Lina laotus ahvatleva siledusega üle madratsi, mis oli värskuse garantii. Graatsiliselt üle voodi sirutunud roosa-sinise mustriga tekikoti mäGINE maastik lasi aimata selles peituvat puhevil suletekki. Pikali heitnud, tundsin, kuidas mu keha sobitus voodisse

nagu haakristigrafiti värskest renoveeritud fassaadile. Palavikukuumus pani mind õiget asendit otsides väänlema. Tahtsin leida õiget tekiga kaetuse osakaalu, ent iga liigutusega läks midagi valesti. Olin lootusetult nurgeline. Isegi minu üritus loendada põlvi ja küünarnukke läks luhta. Iga kord, kui tundsin, et nüüd on mul ülevaade oma liigestest, väändusin uut ja üllatavat moodi ning kogu mu hoolikalt kogutud informatsioon osutus iganenuks.

Vähkresin ilmselt tunde. Ent tagajärjetult. Tekk, mis nii graatsiliselt oma embusesse oli meelitanud, tõrjus mind nüüd palavikuhigi tõttu. Voodilina libises külje alt ja tõi esile ihu vastas tehiskuna tunduva madratsikatte. Ainsad, mis minu vähkremise taustal liikumatuks paistsid jäävat, olid seinad, mille üleolevat kõrgumist võis läbi pimeduse aimata. Nad seisis kindlusena minu ebakindlas olekus, seepärast tundsin kerget tänutunnet. Toas võis eraldada mitte nelja, vaid kuut seinu, sest esikupoolses nurgas, kus isegi läbi pimeduse õhkas valge ukse harjumuspärasest lamedust, oli üks terav sissepoole pöördunud nurk, millega esik, lõikudes magamistuppa sisse, toa arvelt ruumi varastas. Seinad seisis vankumatult ja olid kindlasti sõbralikud, mõtlesin läbi kaootilise unehägu tapeeti silitades.

„Me ei taha sind piirata,” kõnetas mind voodi kõrvalt kulgev sein, mis oli pikim ja seega autoriteetseim. Rääkiv sein andis lootust magamajäämisest. Kuigi uni erines mu ärkvelolekust vaevu. Kõik tundus ebaloomulik ja kauge, vaadeldud läbi nakatunud punaste silmade.

„Kõik on korras. Te olete lihtsalt seinad ja teete seda, mida oskate,” suutsin öelda, kuigi seintega rääkimine tundus mulle nii unes kui ka ärkvel ebavajalik. Siiski oli tollel konkreetsel seinal mingi veider sarm.

„Me teame, et oleme betoonist,” jätkas sein sügaval häälel, märkamata, et jaksan vaevu vastata, „betoon, erinevalt unenägudest, on väga kõva ja püsiv. Betoon võib unelmaid lõmastada.” Võpatasin hirmunult, sest väiksemad seinad noogutasid nõustudes, mis viis toa hetkeks hirmutavasse viiruslikku paindesse.

„Te ei takista mind. Vaadake ... mul on väga kehv olla, mul on palavik. Siin on kuidagi umbne ka. Kas te ei tunne?”

„Aga me oleme loodud umbsust looma. Me oleme loodud üksindust looma. Meie pärast sa ühtegi inimest ei näegi. Sa oled eraldatud. Massiivsete betoonblokkidega ... et sa inimesteni ei jõuaks,” selgitas minu kohal kõrguv sein. Ma ei mõistnud, miks ta minu kannatusi nii väga enda süüks tahtis teha. Pidin energiat säästma, sest tahtsin vastates kõlada nii

vastuvaidlemist mitte taluvalt kui võimalik: „Ma jõuan inimesteni. Pole oluline, kui palju betoonblokke mulle takistuseks ette laotakse!” Pärast hetkelises segaduses üksteise poole piidlemist, mis mu toa väänlema pani, otsustasid seinad vaikida. Nad tardusid omale kohale ja kui silmad avasin, ei andnud nad endast enam üldse märku. Ainus, mis märku andis, oli WC, millest kostis aeg-ajalt mõne veepiisa üle potiserva veeremist.

Tilkumine kõlas, otsekui tahaks peldik mulle morsekoodis mingit sõnumit saata. Kindlasti tähendas see halba. Kõik tualetist kostvad hääled on meeldetuletus, et hoolimata sellest, mis kvaliteete endas ka kanname, oleme kõik osa energiaringist. Oleme kõntsast võetud ja enne oma algse vormi juurde naasmist toodame veelgi rohkem kõntsa. Ehk just seepärast olemegi välja mõelnud vaimud, jumalused, deemonid ja muud mõtteolendid, kes mateeriast puutumatumt selle kohal hõljuvad. Isegi kurjad vaimud näivad olevat hingelt puhtamad kui need, keda sööb toiduahelasse kuulumise salajane paine. Ja keegi sõi mind päris kindlasti ...

Olin valmis uskuma halba õnne, deemoneid ja jumalusi. Oleksin pool oma kuupalgast kinkinud selgeltnägijale, kes oleks selgitanud, mis mu eelmises elus küll juhtus, et ma selle ära olen teeninud, või kes mulle needuse peale pani. Ma polnud enam üldse kindel, mis sorti vaim minu sees elab – kõike ähmastas mürgistuse tunne, mida tekitas arutult paljunev viiruse-suguvõsa, kes nägi minus toidulauda. Silmad ei jaksanud enam vaadata ja kopsud olid väsinud hingamast. Isegi mõte sellest, et varem olin uskunud, et olen indiviid maailmavaate ja isiksuseomadustega, tundus nüüd kuidagi kauge ja ähmane. Hakkasin metsistuma ning tõin kuuldavale mõne valu- ja näljaseguse oige.

Poolsumnud kätega teed kobades tuikusin vanni, et jaheduses tardunud palavikuhigi maha pesta. Mõlema jalaga vanni jõudmine võttis nii võhmale, et kartsin sinna magama jääda. Seepärast ei pannud äravoolutorule korki ette, vaid lasin veel ainult voolata ja voolata. Suunasin veejoa kuhu iganes tundsin jahedust hiilivat. Vesi haaras mind oma mahedasse embusesse, et siis musta silmana põrnitsevast august alla voolata. Soe vesi sulatas minu murekoormat kergemaks. Lasksin sellel mõnuga juhtuda, nagu oleksin võinud end lõplikult ära kaotada. Probleemne WC oli unustatud. Unustasin, et maailm üldse eksisteerib ...

Ärgates haarasin instinktiivselt vanni servadest nagu uppuja päästerõngast. Piidlesin ärritatud kiskja pilgul ümbrust. Kaua ma olin maganud? Vesi tundus sooja puudutuse asemel nüüd ainult tulpimusega gravitatsioonile alluvat. Vaatasin enda käsi, mis olid vastikult krimsu tõmbunud,

nagu oleks vanadus neid jäänud – pidin tegutsema. Ajasin end otsustavalt püsti, keerasin kraani kinni. Viimase veega vaikus ka äravooluaugu lurisev pill, mis sügavale torude labürinti kandudes jättis õhku rippuma üksnes pettumuse, et teda siin enam ei toidetud.

Kui avasin vannitoa ukse, sõi külm õhk mu ihu nagu leegion väikest lutikat. Karvaudemed mu kehal ajasid end turri, luues vähemalt illusioonigi, et olen suur ja tugev. Olin neile selle vähesegi eest tänulik. Hõõrusin keha kareda rätikuga kuivaks ja liikusin halva eelaimdusega magamistuppa. Ere päevavalgus tegi silmadele haiget. Nagu võluväl kostis varem mahajäetuna tundunud linnast autode ebaühtlast müra. Kõik peale minu kiirustasid kuhugi. Öökapil vedelev telefon näitas, et kell on kümme. Olin terve öö vannis maha maganud.

Päevavalguse külm helk sundis ärkvele, ent mu mõtted ei tahtnud seda teha. Neil polnud kuhugi minna ega kedagi, kellest kinni hoida. Seepärast rääkisid nad mulle lugusid üksindusest ja surmast. Räägitakse, et surm võib tulla igal hetkel. Mina seda ei uskunud. Surma tulekut on võimalik tunda. See pole keeruline. On vägagi tõenäoline, et surmaeelset perioodi saadab püsiv valu, mille põhjust on võimatu kõrvaldada. Just nagu praegu. Miski ei aita. Valu leevendamiseks olin proovinud magada, kuni kogu elu on minust välja magatud, aga ebaõnnestusin. Valu jätkus. Palavikusegadus ei leevendanud enam tuima piina, mis aina teravamalt tunda andis. Ilmselt oli minu tund tulemas. Täna, homme, saja aasta pärast – oli seal enam vahet?

Äkitselt helises kärarikas uksekell. Ma ei oodanud kedagi. Kiiruga tõmbasin hommikumantli ümber ja hingepiina alla neelates läksin ust avama. Külaliseks osutus tööriistakastiga mees, kelle siniste tunkede all olev T-särk hoidis end ümber tema jõuliste käte rebenemiseni pingul. Uksele najatudes tõstis ta oma muretu töömehepilgu ja jäi huulde hammustades takseerima minu hommikumantli alt aimatavat ihu. Naeratasin, püüdes oma ihalevat pilku vaos hoida – lihases käsivarred ja ahvatlev pealuuvorm. „Ma tulin teie torusid parandama,” teatas ta hoolitsevalt kui kaitseingel.

**LAURA
LAJAL**

Õölaps

tulen nagu kuuvarjutus
mida sa ei oota
enam

kunagi sa muutsid ööd valgeks
tõid mu varjust välja
kuu saatel
tähtedel kõndisid
a kaugele
liiga kaugele
rändasid
teise päikesesüsteemi
sinna, kus mind
enam vaja ei läinud
sulle teed näitama

miks läksid ära
ma ju lubasin
tulla tagasi
ei öelnud
kunas
isegi ei teadnud

aga tulin
ja tulen jälle
sest
olen tõus ja mõõn
„kõik teed viivad Emajõkke”
olen näkk
kes käib uputamas
tundeid

udu sisse mässinud
ja rasked mõtted külge sidunud
üritan neid vooluga ära saata
või põhjamutta matta

vetevaimudele avastamiseks
et ka nemad saaks aimu
elust maismaal
ja sellest
kui keeruline on tegelikult
kahe jalaga maa peal
(püsti) püsida

Maailm ühe ilmakaarega

Miks on kiusatus minna
asjadega kaasa
vedada ennast üha sügavamale pimedusse
vete põhja
kui algusest peale oli juba selge
et ei jätku piisavalt võhma
tagasi pinnale ujuda

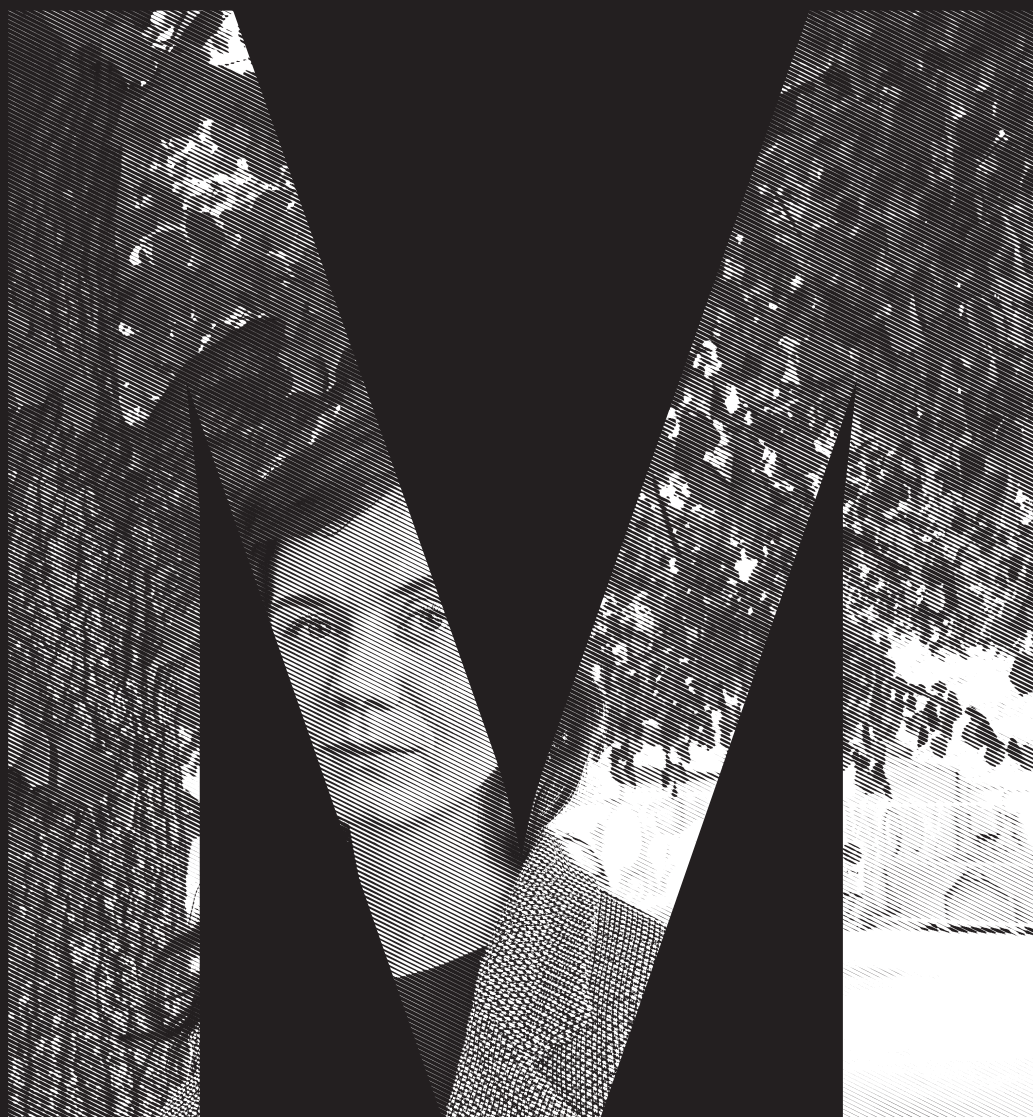
ja kui enam ei vaevugi
päevavalgusest unistama
suunad kogu energia sellele
et jõuda nii sügavale, kui suudad

sul on siht
üks kord elus
tead kuhupoole pürgida
kompass näitab
põhja

Sisimas veel loodad, et äkki
äkki, äkki
piisavalt sügavale sukeldudes
jõuad teisele poole välja

as above so below baby
elu nagu filmis

vale pööre *on endless repeat*

JOOVASTUSTUNDE VÕIMALIKKUSEST

INTERVJUU MARIA ESKOGA

Kristjan Haljak

Maria Esko on tõlkija ja Loomingu Raamatukogu toimetuse assistent, ta korraldab Eesti Kirjanike Liidus lastehommikuid ning noorte tõlkevõistlust ja noorte tõlkijate suvekooli (lisaks on ta salakirjanik, muusik, uurija jpm). Tema senised olulisemad tõlked on Annie Saumont'i novellikogu „Aeg elada ja teisi jutte” (Loomingu Raamatukogu 33–35, 2018) ja Virginie Despentes'i romaan „Vernon Subutex 1” (Varrak, 2019).

Kuidas sa tõlkimise juurde jõuadsid? Miks sa tõlgid? Ning miks prantsuse keel ja kultuur? (Umbes nagu: „Libe, miks sa jood?” – „Kui purju ei teeks, siis ei võtaks tilkagi.” Kas tõlkimine joovastab? Sellesse, mis sulgudesse jääb, võid suhtuda naljaga ... aga võib-olla isegi mitte.)

Tõlkel ja tõlkel on vahe, see on teada, eks, enamik inimesi lihtsalt ei pea selle peale eriti sageli mõtlema. Üsna varsti pärast seda, kui alustasin Tallinna Ülikoolis romanistikaõpinguid ja hakkasin suurtes doosides kvaliteetkirjandust neelama, jõudis mulle kohale, kui suur saab see vahe päriselt olla, ning mind tabas tõlkijaameti ees ühtäkki nii suur aukartus, et ma ei julgenud sellega tegelema hakkamise peale isegi mitte mõelda – raudselt ei saa asja ju.

Kaia Sisaski tõlkekursusel võtsime aga ükskord kodutööks ette mõned Queneau stiiliharjutused. Nende keeleveidruste lahtimuukimine osutus minu jaoks nii tohutult põnevaks, et enam polnud lootustki aukartuse paku taha pidama jääda. See vist vastab juba ka küsimusele, miks ma tõlgin: naudin keelekihtides sobramist, ja kui satun hea leiuga otsa, siis jah, see on joovastav. Liblest saan niisiis vägagi hästi aru, mõte joovastustunde võimalikkusest muudkui kutsub tõlkimise juurde ja aitab läbi järada ka tülikamad pähtlid, mis minu kärsitult iseloomu proovile panevad.

Prantsuse keel kui lähtekeel tuleneb ülikooliaegsest erialavalikust, mis on omaette õnnelik juhus, ja olen selle eest praegu siiralt tänulik. Nimelt astusin kuu aega enne sisseastumisvestlust prantsuse keele riigieksami ruumist välja ja vandusin, et sellest hirmsast keelest ei taha ma enam kunagi mitte midagi teada, hehee. Olen mõningaid tekste tõlkinud ka inglise, itaalia ja hispaania keelest, aga erisugustel põhjustel pole neist keeltest tõlkimine mulle nii südamelähedane kui sellest „hirmsast” prantsuse keelest.

Annie Saumont ja Virginie Despentes. Miks need autorid? Kas neid ühendab miski? (Tahaksin siinkohal kohatult öelda: miski peale bioloogilise soo. Aga ma teen ju nalja! Nalja, mõeldes just nimelt Despentes'ile ja tema feminismile – kui temas feminismi on. „King Kongi teooria” jne. Kas on?)

Annie Saumont'ini jõudsin Triinu Tamme kaudu, kellega Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate sektsiooni korraldatavas noorte tõlkijate suvekoolis ühe novelli kallal pusisime. Hiljem sai Triinust minu juhendaja ja toimetaja nüüdseks kaante vahele jõudnud juttude tõlkimisel (minu igavene tänu talle!). Virginie Despentes'i raamatu ulatas mulle aga Krista Kaer lausega „Nii, siin on nüüd loomingulist ropendamist vaja”. Esimese hooga hakkasin pabistama, et kuidas küll olen suutnud endale ropendamiseksperdi maine tekitada ... Siis aga lõi peas tuluke põlema, et Saumont'i novellides sageli esinev (kohati) obstsöönne kõnekeel mul ju tõlkimisel kõige paremini välja kukkuski ja mul poleks midagi selle vastu, kui saaks sama joont edasi ajada. Ma ei oleks tõesti osanud ette kujutada, et slängi ja roppuste tundmise võlukunst võiks mulle kunagi midagi peale paksu pahanduse kaasa tuua.

Siit saangi sujuvalt hüpata Saumont'i ja Despentes'i ühiste joonte juurde. Kui neid kahte inimest tausta ja häälekuse mõttes omavahel paberi peal võrrelda, ei tohiksi neil peale bioloogilise soo nagu midagi ühist olla. Üks oli suurte akadeemiliste huvidega äärmiselt vaoshoitud tõlkijanatuur, teine on aga kunagine seksitöötaja ja igas mõttes kaosekuninganna, kes teenis tuntust esiti just käreduuse ja hillitsematu raevukusega. Samas on mõlemad (küll eri taotlusega, aga siiski) teinud suulisusest oma tunnusmärgi ja mõlema kirjanduslikud tegelaskujud on eranditult fruktid. Inimestel, kes

Selleks et raamatuga revolutsiooni teha, peavad raamatus praegustes oludes paraku kohtuma nii suured ideed kui ka loetavus ja müüdavus.

soovivad ilukirjandusest leida eeskujusid, kangelasi ja imetlusobjekte, ei maksa kummagi raamatuid kätte võtta.

Minu jaoks olulisim avastus polnud aga mitte see, et mõlemad sorivad oma loomingus inimolu ja -loomuse hämaramates nurkades, vaid see, kuidas nad esitlevad tegelasi igasuguseid hinnanguid andmata. Nad kingivad neile hääle ja lasevad neil lihtsalt rääkida, justkui püüdes ise aru saada katkistest mõttemaailmadest, millega on raske (või vahel haigettegevalt lihtne) samastuda. Selles seisneb minu jaoks ühtlasi Virginie Despentes'i feminismi võlu, sest jah, feminism on kindlasti tema loomingus üks olulisimaid jooni ja Subutexi-triloogias vaatleb ta näiteks seda, kuidas naisest

kui seksualiseeritud objektist saab keskea lävel justkui nähtamatu vari-kuju, kes võiks üldiselt piirduda oma laste kasvatamise-koolitamisega ja muus osas teistele mitte ette jääda. Desportes'i noorusaja raev on aastate jooksul teinud ruumi soovile just nimelt vaadelda, mõista ja analüüsida, mis on minu arvates eriti nauditav ja imetlusväärne. Näiteks on nimetatud triloogias üheks kõrvaltegelaseks vägivaldne mees nimega Patrice, kes peksis aastaid oma laste ema, kuni naine leidis endas lõpuks jõu lahkuda. Peatükis, mis koosneb suures osas Patrice'i sisekõnest, tutvub lugeja halba aaimamata lihtsalt ühe kunagise rokipeeruga, kes – nagu enamik Subutexti-tegelasi – ei ole suutnud oma nooruspõlvemaailmast päriselt välja murda ega saa sellest ise aru. Edasi meenutab ta oma laste sündi ning kirjeldab väga emotsionaalselt isaks saamise ilu ja valu. Selle peale hakkab Patrice lugejale juba täitsa meeldima, kui ühtäkki on, kõmaki, laual räige koduvägi-vald. Desportes laseb mehel analüüsida oma ohjeldamatut viha kui inimelu-sid hävitavat haigust, mida Patrice endas ise jälestab, ehkki natuke paraku ka imetleb. Loomulikult on lähisuhtevägivald täiesti vastuvõetamatu näh-tus nii Desportes'ile kui ka mulle, küll aga leian, et kurjusega ei saa võidelda, kui ei püüta selle tekke- ja toimemehhanismidest aru saada.

Kas tõlkijal võib-olla kultuurilis-poliitiline programm? Kas tõlkija võib täita kultuuriliselt revolutsioonilist rolli? Kui mõelda eesti kultuuriloole, siis ehk peaksime vastama jaata-valt ... aga võib-olla mitte tingimata?

Et Desportes oma tegelastele selliselt läheneb, muudab ta minu jaoks kul-tuurilis-poliitilises mõttes äärmiselt oluliseks autoriks ning tõesti, teda tõlkides on mul tunne, et ka minu roll on eesti lugejale peale hea luge-miselamuse pakkumise vahendada ka mõtteviise, millel võiks olla mõju ja millesse mul on siiralt usku. Selleks et raamatuga revolutsiooni teha, peavad raamatus praegustes oludes paraku kohtuma nii suured ideed kui ka loetavus ja müüdavus, õnneks on Desportes'il see kombinatsioon suurepäraselt käpas.

Joovastusest ja naudingust juba rääkisid, ent milliseid raskusi oled tõlkides kohanud? Kas tõlkimine on valmistanud piinu?

Piinu ikka on, muidugi. Näiteks siis, kui olen võtnud tõlkida teksti, mis mind sisu poolest absoluutselt ei köida. Et ma ei elatu tõlkimisest, peaks edaspidi seda viga olema õnneks küllaltki lihtne vältida. Nii Saumont'i kui ka Desportes'i puhul on aga kuidagi kujunenud nii, et see, mis kõige

Kui lõpuks tunnen, et olen tõlgitava
hääle enda jaoks päriselt kätte
saanud, siis ongi kogu nähtud
vaev kohe ununenud ja tekib
valmisolek järgmist pundart
lahti harutada.

rohkem raskusi valmistab, pakub lahenduse saabudes ka kõige suuremat rõõmu. Mõlemad autorid on loonud hulganisti väga kummalisi tegelaskujusid, igaühel oma mõtteviis ja selgesti eristuv hää. Vähe sellest, et nende häältega öeldud sõnad on vaja eesti keelde üle tuua, peavad nad minu kui tõlkija peas kuju võtma ja rääkima hakkama. Ainult nii on võimalik saavutada usutavust, mis on olnud autori taotlus. Mõni tuttavlikum või lihtsalt markantsem eksemplar hakkab kohe rääkima, mõne puhul on vaja hirmsat moodi maadelda, et neid üldse endale kuidagi ette kujutada. Kui üldine toon on enam-vähem paigas, tuleb hakata peenhäälestusega tegelema, selliste üksikasjadeni välja, et milline tegelane ütleks pigem „perse” rõhuga *r*-il ja milline „persse”. Olen tabanud end seltskonnas maniakaalselt üles märkimas sõnu ja väljendeid, mis võiksid näiteks mõne Desportes'i tegelase suhu sobida. Seda tuleb muidugi salaja teha, et sõbrad liiga valvsaks ei muutuks ... Kui lõpuks tunnen, et olen kellegi hääle enda jaoks päriselt kätte saanud, siis ongi kogu nähtud vaev kohe ununenud ja tekib valmisolek järgmist pundart lahti harutada.

Kas oled mõelnud tõlkimise asemel ise kirjutada? Kas sa pole tabanud ennast mõttelt raputada maha tõlkimisega kaasnevad originaaltruuduse rasked ahelad – et ei peaks enam

pead vaevama, kas aias õitsetsid päevalilled või pelargoonid, kas ametniku särk oli sinine või lilla ... Või õigemini: pead peaks ikkagi vaevama, ent ükski toimetaja ega lihtsalt nina-tark lugeja ei saaks tulla ütleva: „Te eksite! Päriselt X niiviisi ei kirjutanud.”

Eks ma vahel kirjutangi ise, kui miski üle ääre ajab ja välja tulla tahab. Ei juhtu just harva, et mõni mulje või tunne minus värsistatud kuju võtab ja kusagil märkmikus maandub, aga see on ainult minu enda jaoks, ambitsioon avaldatud autoriks saada puudub mul täielikult. Päris kindlasti eelistan ennast vaevata tõlketekstis ettejuhtuvate lillesortidega ja vaielda kellegi teise loomingu tõlgendamise üle, kui jääda ketrama, mis lilled tahan mina ise kuhugi õitsema panna, kas ma ülepea mingeid lilli tahan, või tegeleda sellega, mida teised inimesed minu kirjutistest arvavad. Või järsku ei arvagi midagi, see on veel kõige hullem!

Olen kuulnud, et tegeled muusikaga. Kas võiksid sellest lähemalt rääkida? Kas tõlkimisel võib olla seoseid muusikaga?

Tõsi ta on, olen tegelenud laulmisega ja teen praegugi suure rõõmuga siinseal „sutsakaid”, kui projekt pakub huvi ja laulusoolikas sügeleb. Viimati sattusin üritusel „Südasuvine bluusibardakk. Jürgen+Erki 70” Jürgen Roostega üht mõrvarlikku ballaadi esitama (Nick Cave’i ja PJ Harvey „Henry Lee”) – sellest õhtust saadud laeng kestab siiaaani.

Despentes’i raamatutel ja muusikal on üpris konkreetne seos, sest „Vernon Subutexi” kõigist kolmest osast leiab ohtralt muusikaviiteid, suur osa mainitud lugudest ja artistidest on ka autori enda lemmikud. Samuti kahtlustan pärast Subutexi esimese osa tõlkimist Despentes’i tõekspidamises,

I nimeste kõne on rütmistatud, heliline – see tuleb ära tabada ja eesti keele helidesse ümber tõlkida.

et kui miski üldse maailma päästab, siis muusika. Natuke abstraktsemal tasandil arutledes on eelmises vastuses mainitud häälte ettekujutamine minu jaoks kindlasti suuresti muusikaline tegevus. Inimeste kõne on rütmistatud, heliline – see tuleb ära tabada ja eesti keele helidesse ümber tõlkida. Nii Saumont'i kui ka Desportes'i tekstidest leiab kohti, kus rütmide ja kõladega on sihilikult mängitud, viimase puhul näiteks islamiusku pööranud noore Aïcha mõttemaailma tutvustavas peatükis, kus ta kirjeldab, mida tundis, kui sai teada, et tema varalahkunud ema oli pornostaar. Selle peatüki algus on minu jaoks nii tugevatest emotsioonidest kantud ja spetsiifilise rütmiga, et pidin sõnade valikut ja süntaksit erilise hoolega mitu korda üle lihvima. Ma muidugi väga loodan, et olen suutnud kõik sellised lõigud üles leida ja autorite vääriliselt lahendada.

Kuidas hindad kohalikku tõlkemaastikku? Kas tõlgitakse piisavalt, kas tõlgitakse hästi? On sul lemmiktõlkijaid?

Meil on täiesti fantastilisi tõlkijaid ja minu meelest ei osata seda veel piisavalt hinnata. Mul on näiteks tuttavaid, kes loevad Houellebecqi inglise keeles, sest nad on millegipärast veendunud, et tema looming ei saa eesti keeles kuigi hästi kõlada. Neile tuleb lihtsalt meie suurepäraseid tõlkeid vägivaldselt nina alla suruda, pole parata.

Olen mõne lemmiku puhul puhtast kretinismist muide ingliskeelseid tõlkeid uurinud ning nendel konkreetsetel juhtudel on eestikeelsed olnud palju täpsemalt, leidlikumalt ja stiilitundlikumalt sooritatud. Kui võtan kätte näiteks Indrek Koffi, Triinu Tamme või Leena Tomasbergi tõlkeid, ei teki mul kvaliteedi suhtes kahtluseraasugi. Samuti Heli Alliku puhul, kes on pühendanud nii palju aega ja hoomamatus koguses vaeva, et Louis-Ferdinand Céline'i looming eesti keelde tuua. Nii prantsuse kui ka muudest keeltest tõlkivaid imetlusväärseid meistreid on veelgi, rohkem kui jõuan siin mainida.

Samas on paljude oluliste lähtekeelte puhul üliheade tõlkijate pink ikkagi lühem kui oskuslikku kätt nõudvate teoste järjekord. Eks ainult kvaliteetkirjanduse tõlkimisest ole ka sisuliselt võimatu ära elada ja ilmselt on palju neid, kes eri kaalutlusil kas ei tõlgi üldse, kuigi võiksid, või piirduvad lihtsamate tekstidega. Just seepärast toimubki juba kolmandat aastat Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate seksiooni korraldatav noorte tõlkijate koolitusprogramm, mille raames toimuvad tõlkevõistlus ja noorte tõlkijate suvekool, kus algajatel tõlkehuvilistel on eriti väärtuslik võimalus saada tagasisidet oma ala parimatelt.

Mida tulevikus tõlkida tahaksid?

Järgmised paar aastat on mul tõlkimise vallas planeeritud, sest võtsin vahepeal Mariliin Vassenini ja Ulla Kihvaga kolme peale tõlkida Anna Gavalda uue jutukogu, mis peaks ilmuma järgmise aasta esimeses pooles Rahva Raamatu kirjastuses, samuti on käsil „Vernon Subutexi” teine osa, seejärel ka kolmas. Kui see kõik ükskord tehtud saab, siis tõenäoliselt tahangi jätkata kõnekeelt au sees hoidvate autorite lainel või liikuda mingite muude stiili- ja keeleveidruste juurde, mida ma praegu veel ette kujutada ei oska.

Milline kirjandus sulle meeldib, mida vabal ajal loed? Kas pigem proosat või luulet ... või üldse teooriat?

Minu elu olulisimaks raamatuks jääb igavesest ajast igavesti Antoine de Saint-Exupéry „Väike prints”, olgu see täiesti selge, aga mu viimase aja lugemiskogemused jaotuvad enam-vähem nelja kategooriasse: Loomingu

Raamatukogu, tõlgitavad raamatud, tõlkimist toetavad raamatud ja eesti luule.

Kui asusin Loomingu Raamatukogu toimetusse tööle, tekitasin endale kohe harjumuse lugeda läbi kõik, mida me välja anname. Algul pidasin seda töö osaks, siis aga sain aru, et see lihtsalt ongi suurepärase viisi tutvuda väga heade eesti ja välismaa autoritega. Praeguse aastakäigu senised lemmikud on mul kindlasti Mare Kandre, Urmas Vadi, Alain Mabanckou, Andrus Kasemaa ja Etgar Keret.

LR-i tõlkekirjandus kattub ka mu kolmanda kategooriaga, st tõlkimist toetavate raamatutega, sest parim viis ennast tõlkijana arendada on lugeda suurepäraseid tõlkeid. Sinna alla käivad ka sellised uuemad lemmikud nagu Gaétan Soucy „Väike tüdruk, kes armastas liialt tuletikke” (tlk Triinu Tamm), Emmanuel Carrère'i „Limonov” (tlk Indrek Koff) ja Maylis de Kérangali „Parandada elavaid” (tlk Leena Tomasberg).

Eesti luulet olen viimase aasta jooksul väga palju lugenud, sest mu lähemas tutvuskonnas on kuidagi kahtlastelt palju säravaid luuletajaid ja ühel hetkel tundus piinlik, et ma nende loomingust midagi ei tea. Hakkasin siis ennast hooga kurssi viima ja avastasin, et huvi ei taha kuidagi raugeda. Luulet loen aga samamoodi, nagu kuulan muusikat või käin kunstinäitusel: mõistuse osavõtuta, esteetiliselt ja/või emotsionaalset matsut otsides. Niisiis ei tea ma mitte kõige vähematki luule tehnilisest poolest ega oskaks

Hindan seda, kui mõni kujund
suskab sinna, kus kõige valusam
on. Eriti naudin head lavaluulet,
kus muusika ja vaatemäng teksti
mõjulepääsu toetavad ja sellega
terviku moodustavad.

kuidagi kommenteerida kellegi värsistamisoskust. Hindan seda, kui mõni kujund suskab sinna, kus kõige valusam on. Eriti naudin head lavaluulet, kus muusika ja vaatemäng teksti mõjulepääsu toetavad ja sellega terviku moodustavad.

Püüan leida aega ka originaalkeeles raamatute lugemiseks, viimati oli selliseks Michel Houellebecqi värskeim teos „Serotoniin” („Sérotinine”, minu teada on see Indrek Koffil juba töölaual). Houellebecqi raamatud olen kõik innukalt läbi lugenud ning muidugi nautisin viimasegi puhul vana head taktitundetut huumorit ja oskuslikku surkimist kõikvõimalikes hälbimustes, aga pärast Desportes'i käredate ja küünilist maailmaparandajalikkust (saan aru, et need sõnad ei käi kokku), jäi „Serotoniin” minu jaoks natuke enesekeskseks ja seepärast ka lahjaks.

Humanitaarteaduslikke tekste olen jõudnud kahetsusväärselt vähe lugeda, viimati Kaia Sisaski „Noor-Eesti ja prantsuse vaim”, aga mu lugemisjärjekorras on aukohal Bruno Latouri „Me pole kunagi olnud modernsed” (tlk Anti Saar), Johan Huizinga „Kultuuriajaloo ülesanne” (tlk Mati Sirkel) ning Gilles Deleuze'i ja Felix Guattari „Mis on filosoofia?” (tlk Anti Saar).

Desportes'i „Vernon Subutexi” on võrreldud Émile Zola romaanidega. Mida arvad (prantsuse) romaani hetkeseisust?

Või üleüldse romaanikunstist?

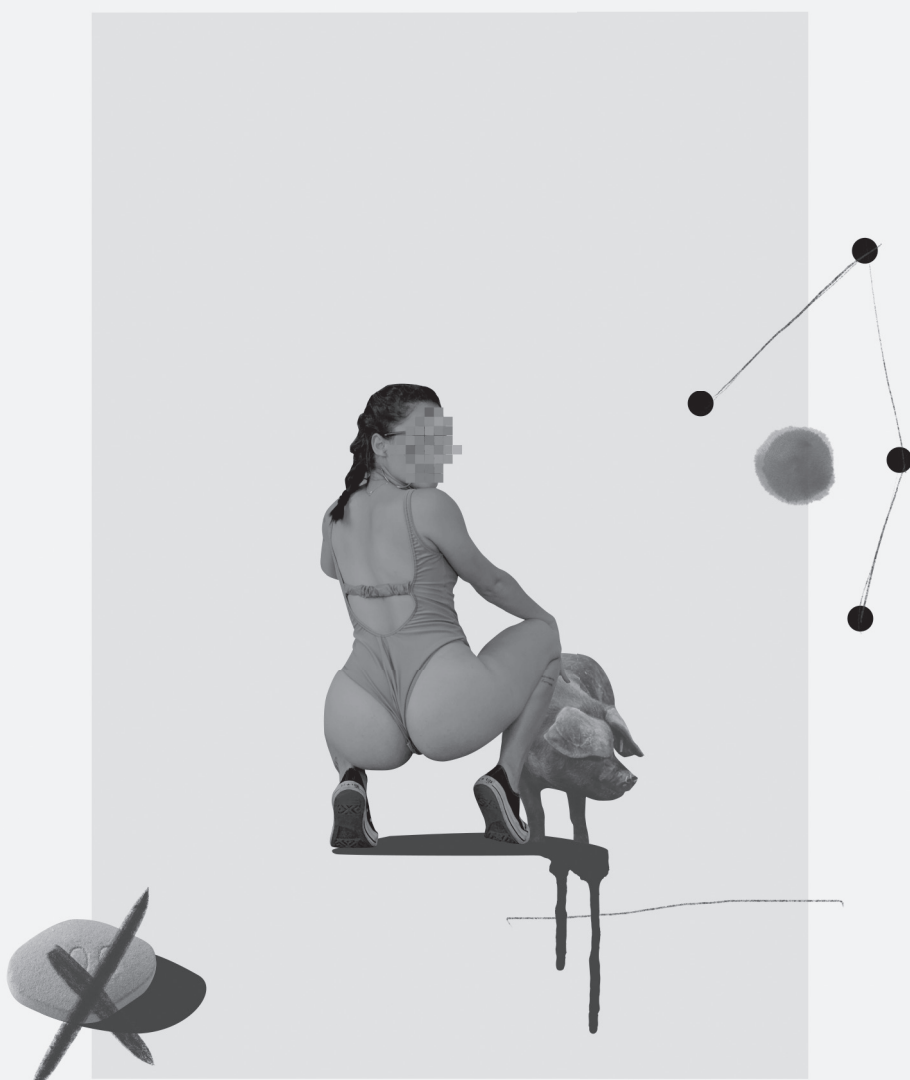
Zola oli mu kooliaja suur lemmik ja ehkki ma ise teda Desportes'iga päris hoobilt küll ei oskaks seostada, siis järele mõeldes leiab tõesti sarnasusi viisis, kuidas nad püüavad võimalikult ehedalt välja joonistada kõiksuguseid inimtüüpe nende täielikus ilutuses.

Prantsuse romaani hetkeseisust mul vist nii terviklikku pilti ei ole, et midagi põhjanevat öelda. Häbi tunnistada, aga ma pole isegi tutvunud Guillaume Mussoga, kes on juba alates 2011. aastast Prantsusmaal müüduim autor. Tahaksin öelda, et taas on näha ühiskondlikult angažeeritumate autorite tõusu, aga see ei pruugi olla kirjandus, mida kõik ilmtin-gimata lugeda tahavad. Kui müügiedetabelite tippu vaadata, leiab sealt ka niisuguseid teoseid, mille lugejad otsivad ilmselt pigem mingit laadi eskapismi.

Mind rõõmustavad alati sellised autorid, kes oskuslikult ja jõuliselt sotsiaalsele närvile suruvad ning räägivad sellest, millest ei räägita. Leïla Slimani (eesti keeles ilmunud „Hällilaul”, tlk Sirje Keevallik) on samuti üks eriliselt hea näide, kes on mul seni mainimata jäänud.

Selge on see, et romaan kui žanr omab ilukirjanduses endiselt võimupositsiooni, eriti Prantsusmaal. See on täiesti mõistetav, sest romaan on terviklik, välja arendatud tegelaskujudega lugu, millesse jõuab ikka ka sisse minna, enne kui peab jälle välja tulema, aga juba Annie Saumont'i, prantsuse novellikuninganna pärast soovitan kõigil teinekord ka mõned lühivormid ette võtta.

MARI-LIIS MÜÜRSEPP

Strippari pisarad

eelmine laupäev
olin sõpradega peol
ühes kesklinna korteris
kui sinna sattus
üks strippar
kes nuttis
nagu naised ikka
mingi mehe pärast
ja palus amfetamiini

meil oli daamile
pakkuda viskit
või õlut
amfetamiini
paraku mitte

strippar aina nuttis
ja tegi meile striptiisi
kusjuures
täiesti tasuta
sest mida
sa muud ikka teed
kui mees on siga
ja amfetamiini pole

mul oli natuke imelik
vaadata teda seal
poolalasti väänlemas
kui tal mustad pisarajoad
põskedel voolasid
ja suu nutust tõmbles
aga see ei muutnud
ikkagi fakti
et selle kõige juures oli tal

lihtsalt
fenomenaalne
tagumik

Ilma meheta

ikka ei saa
sa pead ka
endale
kellegi vaatama
kuidas sa oled
niimoodi üksi
varsti juba kolmkümmend
veits piinlik

musil on muidu
üks sõber
kes võiks
sulle sobida
äkki saad
lõpuks tanu alla
jumal aidaku
et see juhtuks
kiiresti

mis siis
et sul on
süda murtud
ja vajad aega
aega pole
head mehed
on juba võetud
vaata või minu musi
hehe
aga mõni
veits halvem
võib ka sobida
pole hullu
vähemalt keegi
võta ära

sest üksi
on pulmades
õnnetu käia
ma ükskord käisin
ja sain
eluaegse trauma
keegi peab
ikka kaasas olema
igäühel
issand

ma täiega loodan
et sa ei pea
praegu
ühtegi pulma minema
niimoodi
üks

Miks ma armastan mängu

sest mänguõpetustel
on suva
nad räägivad igaühega
samamoodi
lugegu neid
üksikema kuueaastane poeg
kes on kolmandat päeva
vanaemaga kodus
noortekamp
reedeõhtusel pinnapeol
viinakokse joomas
või pisaraid
ämblikuvõrke ja riste
silmini täis
tätoveeritud
vangid
jah mängida
võivad kõik
peaasi
et mängijaid oleks
kolm kuni kaksteist tükki
vanuses kuus
kuni 99

*

mulle meeldivad
need üürikuulutustes
kodu otsivad
viisakad
ja puhtad noored
kellel pole lapsi
ega koduloomi
kes ei joo suitseta pidutse
ja tahavad
lihtsalt kohta
kus pärast pikka tööpäeva
armsalt
akusid laadida

hämmastavad
16–18-aastased
kes kuulavad bussis
kõvasti vene räppi
oksendavad
reede õhtul
täis Müürivahe
või jagavad kinos
1,5-liitrist Fizzi
röökides naerda
õudusfilmi
iga ehmatava stseeni peale
nii et popkorni lendab

ikka selleks
et kodus
elada edasi
viisakalt
ja puhtalt

KAAREL

MIHK

kompliment

teile kellega ma ei arvesta
keda ma meeles ei pea
kellest pole kunagi mõelnud
ega hakkagi mõtlema
teadke et
mu pea on prügikast

apoloogia lollusele

pea kui entsüklopeedia
aga kes siis
tänapäeval enam
entsüklopeediaid kasutab

tupiktee

asfalteerime maakera
järeltulijate hüvanguks
ärge tulge
inimkonna jälgedes

*

vanas märkmikus
märkmed laiskusest
tühjadel lehtedel

*

küünealune mustus
teen ma tööd
või laisklen

DANIEL TAMM

PÄEVA(PRAE)RAAMAT

Vari on Tartu kohalt langenud. Eelmise aasta esimesel novembril lõigati viimased linnid ja avanesid viimased uksed, kaks ja pool aastat kuhjunud tolmukiht riisuti kokku. Tartu ülikooli raamatukogu avati, seekord kogu täiega. Just sealsete seinte vahel koogutades veedab iga endast lugupidav tudeng oma parimad aastad. Ent utlibi vahest et olulisim ürik ei asu ei arhiivis ega avahoidlas. ESTER-i kõikenägev silm selleni ei ulatu, sest üles on see tähtis tekst riputatud raamatukogu tegeliku tuiksoone – kohviku¹ – seinale. Üksteise järel kangastuvad selles imepärased road, millest tilkuvat ninaga tudeng undki näha ei oskaks. Ometi lõppeb iga imepärase rida äratuskellaga, sest selle tagant koputab äärest krõbe hinnasilt. Seni pole mul jätkunud julgust sealt midagi tellida. Aga kohvijärjekorras seistes jõllitada on ikka tore.

Nõnda on need eined saanud kujutelmadena tõelisemaks kui päris elus ja tellimuse sisseandmine tähendaks nüüd juba illusioonide purunemist. Sest letiäärne saba on ühtlasi koht, kus õppetööst hinge tõmmata ja tehtule mõelda, ettekujutused praadidest põimuvad seal päevade endiga. Mis oleks, kui ridades kohviku seinal kristalliseeruks risoto või rostbiifi asemel utlibi jäetud aeg ja ahastus ühes kõikide kergenduste ja kordaminekutega. Sisse lülitub omamoodi kulinaarne sünnesteesia, mida paberile panek aitab ehk sublimeerida. Ühisosa tegelike toitudega on juba täiesti juhuslik. Lood ise ongi aga seda tõelisemad, et ma olen nad otsast lõpuni välja mõelnud.

Kanasalat röstsaia (5,95 €)

Õigupoolest ongi kõige keerulisem defineerida harjumuspärast – neid igapäevaseid kategooriaid, mille traagelniite pole tavaliselt tarvis esile tõsta. Aga siin järsku on. Aru asjast nagu saaks, seletada ei oska. Essee mustand

1 Vt <https://www.muurileht.ee/utlibi-tort-ehk-kaotatud-aega-otsimas/>.

on ammu valmis sirgeldatud, siht on silme ees, ent nüüd siis see. Üle lugemissaali heidetud pilk kinnitab, et teiste laudade tagant paistvad peanupud näivad asjalikud, seda enam, et kindlasti on neil käsil keerulisemad küsimused. See on ju kõigest kaks-kolm üldist lauset mustandi tarbeks, nii repliigi mõttes, et seegi suund oleks selgeks tehtud. „Näete nüüd, ka nende ideedega olen kursis,” tahaksin öelda, „ka neid kommentaare oskan ennendada.” Ilmselgelt küll mitte piisavalt hästi, et see kaemus nüüd teatavaks teha. Ja on see üldse oluline? Äkki saaks ka ilma? Tolle kursuse hinne pole nagunii eristav. Või vähemalt vist oli nii, targem ikka brauser avada ...

Samamoodi võiks arvata, et kui keeruline saab see kana praadimine olla. Eeldusel et teises toas mõni vaatamata sõnum või video ei meenu. Alles esimese ampsuga jõuab kohale tõdemus, et sai vist ikka kuiv teine. Kapsalehtede kokkusegamine pole küll keeruline, aga on see ikka seda vaeva väärt? Poes on tore botaanikaaeda mängida, aga siis on kaks nädalat möödas ja kapinurk tarvis taas kõva südamega puhtaks uhada. Õnneks vähemalt Caesari kaste säilib kaua. Ehkki on tõsi, et kui kõik tähed õigesse kohta asetuvad, kui kõik kaardid on õiged, siis on ikka hea olla küll. Nüüd ma mõistan #fitlife'i iva – pole midagi fotogeenilisemat vähemalt pooleldi õnnestunud salatist. Seevastu alati sellistele panustele mängida ei saa. Kokanduses leidub ka lihtsamaid lahendusi ning aega pole lõputult.

Vähemalt röstsaia ei saa eksida. Harry Potterist mul palju meeles pole, aga saiapuru miskipärast on, Harry seal hommikuks vist muud ei söönudki. Eriti sügava jälje jätsid veel need ärapõlatud röstsaia, sest kui keegi isegi saia ei soovinud, oli asi tõsine. Ega 500 miljonit teost end ilma intriigita maha ei müü. Samal ajal vilgub kursor ekraanil ühes taktis edasi. Värsked luureandmed juba koduseks saanud kolmanda korruse *humaniora*-saalist kinnitavad aimdust: õhkkond on endiselt asjalik. Kes klõbistab, kes krabistab raamatu kallal. Tahaks isegi selle kooriga liituda. Lihtsalt kuidagi imelik on keeruline enne kerget ära lahata. Samamoodi ei näi sünnis kanasalatit saia röstimisest alustada. Aga teinekord tuleb, sest alles siis võib pealispind õiges valguses peegelduda. Oma esmasuse omandab see eeskätt suhtes teisega: ring võib osutuda otseteeks ja röstsaia salati aluseks.

Ühesõnaga, sissejuhatust tasub alati viimasena kirjutada.

Fish and Chips (5,95 €)

Pööran lehte ja vaatan kui peeglis. Mind tervitab mõte, mille autoriks end enne olin pidanud, siin seda sidusamalt lahti joonistatud ja etemate näide-tega pealekauba. Ühest küljest on meeldiv avastada, et sisekaemus alt ei vedanud, aga viidet asun vormistama ikkagi ohkega. Oleks see siis esimene kord end mõne hiiglase õlalt avastada. Ometi viivad sinna igasuguse origi-naalse mõtte jäljed. Esialgu võtab see indu pigem alla, sest milleks üldse vaeva näha, kui keegi on seda juba paremini teinud, öelnud ja kirja pannud. Ent päris päästmatu see olukord ei ole. Õlal istudes ma ehk tõesti hiiglasest kaugemale ei näe, aga seistes on juba lootust.

Näiteks kala ja kartuliga seostub mul esimesena Norra, mis püsis kum-magi toel 1960ndateni välja (kui viimaks leiutati nafta), aga menüüs seisab too roog inglise keeles. Kunagi võisid ranniku ääres elavad britid viikin-gite hirmuvalitsemise all kannatada, aga pikas plaanis väljusid võitjana just nemad. Sest Norra toidulaua nüüdsed nurgakivid taipasid nad läbi fri-tüüri lasta ja sündinud oligi uus rahvusroog. End hiiglase õlalt avastades andsid britid teada-tuntud asjale lisaks oma vungi ja seega sisse uue hoo. Lahendus sai rasvane, kuid omanäoline kohe kindlasti. Isegi tõlkes pole nende pitsi kaduma läinud.

See oleks vähemalt üks variant. Vaadata üles ja veelgi kaugemale, kuigi silma järgi on nii kaks-kolmsada lehekülge veel minna. Või siis heita pilk üle enda õla. Läbinäritud tekstile, tuhandetest kultuurikolletest pärinevale koele, mis minu oletuseni viis, ent mis ei ole seepärast veel raisus. Redelit, millest on üles ronitud, ei tasu tingimata ära visata, kultuurikihis sum-pamisest võib väsida, aga hullem veel oleks kõik need eeldused ise lõpuni vaagida. Tee on juba eos palistatud, hiiglased ees läinud. Pööran järgmise lehe, seekord tarmukamalt.

Šnitsel sektorkartulitega (8,95 €)

Kahtlus, et kusagil olen seda juba lugenud, ei jäta mind rahule. Ctrl + F ei paljasta esimestes kahtlusalustes midagi, oleks vist ikka pidanud märkmeid rohkem tegema, mõtlen ja vaatan raamatuvirna, mis kannatlikult oma aega ootab. Ehk tasub seda kahtlaselt tuttavat lõiku kuvaril veel natuke jõllitada. Umbes samal pilgul nagu taldrikus vaikselt jahtuvat kotletti. Halb ta otseselt ei ole, aga pidi see ketšup just nüüd otsa saama. Jah, võtan kõik omaks, oleks

ma mõned munad juurde ostnud, jätkunuks neist nii siia kui ka homseks. Isegi riivsa oli olemas, küllap leidunuks jahugi. Ainult tahtejõust jäi vajaka, no natuke võib-olla ajast ka, kuid niigi sai nende kakkidega vaeva nähtud, mis see paneerimine küljest oleks võtnud.

Käed kleepuksid jälle ning nõusid oleks kohe vaja rohkem pesta, ent paneerimata šnitsel kriitikat ei kannata, sest kate hoiab kotleti värsket ja ühes tükis. Laiskuselgi on lühikesed jalad, käib mu peast läbi, kui üritan elustada seda kokkukuivanud mõtet, mis jäi omal ajal korralikult paneerimata. Lugesed on hea hoog kerge tekkima, leheküljenumbrid lausa lendavad mööda, kusagil nende jooksul ka praegu otsitav iva, aga selle asemel nõuavad tähelepanu juba järgmised plaanid, mida samas tempos jätkates on täna veel lootust ellu viia. Silmanurgast paistab seesama raamatukuhi, mis rutule kaasa elab tummas lootuses, et nendegi kord läheneb. Ja ongi kõik, kaas kinni ja linnuke kirja – päevane lehtede kvoot on täis. Nüüd alles näen, et võitu oli vara tähistada. Meeles on lugemistuhin, ent mitte selle sisu. Et mõte püsiks värsket, on teda tarvis leotada, vaagida, lõigata ja lahata, uuesti ja uuesti, nagu kirjalikult, nõnda ka peas. Siis on veel lootust, et too kattekiht saab küntud piisavalt sügav, et iga iil seda erodeerima ei pääseks. Kui huumus kaob, jääb alles kõrb, kuiva klombi kehasuses – nii taldrikul kui ka kuvaril. Mis nii viga tagantjärele tark olla, eksju.

(Kartuli)sektorid on samuti head, juhuks kui hammas tervikule peale ei hakka. Ükski mõte pole saar, või kui on, siis vähemalt osa suuremast saarestikust, omavahelised seosed hoiavad neid üleval ega lase kuhjuda segapudrul. Osadeks viilutatult säilib talletamist väärt mõte ühes oma tervikliku tähenduse ja funktsiooniga. Meeleldi näitaksin eeskuju siingi, ent ettevalmistuse enda käigus kipub peale jääma pigem ahvatlus lõigata nurki ja lähtuda kohesest hüvest. Pika ilu peale tulev praad seda ei salli, aga katsus tühja kõhuga pikka plaani põhjendada. Nüüd seisangi lõigatud viljadega silmitsi. Vasakul käel aurab lahja kotlet kõrvu keskelt toore kartuliga, paremal käel kuhjub läbi kahlatud tekstimassiiv, kust sõelale jäi üksnes pisuke. Kumbki on omamoodi kasutu. Nukra kujutluspildi lõhestab aina lähemalt kostev innuka koristaja niiske lapp, mis mööda laudu käib. Kell on liginemas üheksale ja tänasele tuleb joon alla tõmmata. Vahepeal on kangastunud mõttest kadunud viimnegi elumahl ja täht tähe haaval kaob ta kuvarilt, õpetusena edaspidiseks.

Grillitud juurseller hernekreemiga (5,95 €)

Nädalaid kestnud ootus on läbi. Patt oleks kurta, aga hindega päris rahul olla ei saa, arvestades üllitise alla läinud tunde, mida kogunes rohkemgi, kui julgen tunnistada. Nüüd ääristavad enne vaat laitmatuna näivat teksti punased kastikesed, markeerides kiiva kiskunud kohti, mis jäidki lihvimata. Ei midagi tõsist, siin-seal jäi asi kombekohaselt formuleerimata, mõned varjatud eeldused hiilisid sisse, mõni viide oli poolik, ja nii ta läheb. Kriitika on kokkuvõttes asja eest ja õppida nii mõndagi: reeglid on käpast veel kaugel. Õigustuseks ainult nii palju, et viidatud autoriteedid siin ise erilist eeskju ei näita.

Laused laiuvad neil üle tervete lehekülgede, veerud on täis avamata kõrvalliine ja viiteid väidetele otsi või tikutulega taga. Mõte jookseb küll seda sügavamalt, aga säärase stiililise riivatuse eest tõmmataks iga teine lihtsurelik kohe liistule, akadeemiline kaanon on juba armutu. Ometi kipuvad surematuks saama just selle deviatsioonid, mis sõandavad kehtiva tava ja korraga raksu minna. Üldse on kõikide autorite suhe kaanoniga kahetine, ühest küljest põlistab tema looming alati kaanonit, ent teeb seda samal ajal vastukarva, viimase liigeseid ühtlasi nihestades. See on väärtus, mis ilmneb tavaliselt alles tagasivaates. Küllap ei olnud kerge ka sellel ettenägelikul kokal, kes juurselleri esimesena grillile viskas või hernenestest esimese kreemi valas, ent aeg on neile armuline olnud.

Kuid kubismini ilma sinise perioodita ei jõua ja härjale Jupiteri mõõt ei kehti. Irduda võib kaanonist alles siis, kui selle piirjooned on endal selged, ja sinnani on mul vähemalt teksti pikitud punaste siksakkide põhjal otsustades veel pikk maa minna. Et uue koguduse kalju saaks eelmise omast kindlam, tuleb viimane esmalt lõpuni läbi sondeerida. Ühele grillitud juurrikale eelnes küllap sada biifsteeki, ühele uitavale mõttearendusele sada kombekohast. Kõnealust kirjatööd enam päästa ei anna, hinne on sees ja otsus langetatud, nüüd jääb tal üle veel pärast viimast revisjoni kusagil arhiivis maanduda. Sellega on kaanonil üks kiht jälle juures, äraütlemata õhuke teine, aga kiht siiski. Paarsada(tuhat) sellist ladet veel ning siis jätkub juba bravuuri, et kriitikutele vilistada ja ise selle üle uhkegi olla.

Värske salat arbuusi ja avokaadokreemiga (4,95 €)

Olgu, eramajal võivad avokaadosaia ees tõesti mõned eelised olla, aga rahakotirauad avanevad teise ees tõesti hõlpsamini.² Milles need millenniumilapsed süüdi on? Loogilisem näib ihaldada ikka seda, milleni käsi küündib. Tõesti, kusagil kauguses terendab jah avaldatud artikkel või korraldatud üritus. Aga äkki tuli sellele sõnumile juba vastus? Ja kas parasjagu ei mängita mitte Euroopa liigat? Aitaks kahest klõpsust, et selgus majja saada. Alati tõesti ei näkka, teinekord on seis ikka sama, ent piisavalt tihti miskit uut siiski sünnib ja asu see ei anna. Pärast tehtud tööd oleks veelgi etem olla, kui ainult jõuaks selleni. Kahest klõpsust asi algas, palju neid nüüd juba koos on?

Malts ei isuta, olgu ta kui tahes värske, tahaks ikka midagi eksootilist ja tahaks seda kohe. Kõikvõimas ja alati kohalolev internet ajab neelud samas iga kord käima. Kahevõitlus keskendumisvõimega on määratud nurjuma, kord on kadunud kõikidelt rinnetelt ja abi ei paista. Või kui, siis teha vaenlastest liitlased, pöörata arbuus ja avokaado enda kasuks, sest kuniks salat saab söödud, on kõik abinõud asja eest. Auru on vaja välja lasta ja pidepunkte on tarvis – kümme minutit ühe tunni kohta, amps magusat kuue soolase kõrval. On ehk tehtav ... Kontrastis ilmnevad vahel ka hallid alad, ei saa ju ükski salat läbinisti roheline ega ükski ülesanne lõpuni tüütu olla. Leiaks ainult rukola alt ja avokaado kõrvalt midagi vahepealset, siis õnnestuks ehk viimaks ka homseks õppima hakata, olgu too test valikvastustega või mitte. Kui vaid, kui vaid.

Puder (valmistatud vee või piimaga) koos või või toormoosiga (1,95 €)

Hommiküsügimenüüni jõuan harilikult siis, kui õhtu pole veel lõpule jõudnud. Silm hästi ei seleta, aga arvud ei valeta. Tähe märkide arv on täis, tähtaeg kohe ka, kannatuse mõõt ja kõik muu koos sellega. Kuid puder on puder, olgu ta kasvõi võiga keedetud ja veesilmaga üle valatud. Moodle sellest numbrit ei tee, tema võtab rõõmsalt kõik failid vastu. Ja õigesti teeb. Piisavalt hea päästab taas päeva, sest medali saavad kõik lõpetajad, olgu katkestajate esimese ringi aeg kui tahes hea. Edasi saab minna ainult

² Vt <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/may/15/australian-millionaire-millennials-avocado-toast-house>.

paremaks, ent uus rida saab alata alles pärast punkti. Ja päike tõuseb ja päike loojub jne jne jne.

TRIINU
TRIINU

HEINSOO

Kolmkümmend aastat

Kolmkümmend aastat tagasi

olin ma konn.

Mul olid konna koivad ja konna pea.

Enne seda olin täpik kudukobaras

ja kullas, kes ujus vahel vastu suplejate jalgu,

teadmata sealjuures midagi jäsemeist.

Hiljem kudesin ise ja minust sai palju teisi konni,

nagu ka nendest omakorda.

Mind sõi ära üks haug,

sügisel, külmas varahommikuses vees

kolmkümmend aastat tagasi,

kui olin konn.

Praegu ei mäleta ma sellest midagi,

aga kunagi mäletan jälle.

Kirikulised

Kirikulised
on ühed isevärki olevused.
Teinekord võib neid näha
niidul või luhal,
metsatukas või taluõuel.
Ka vanade kirikute juures
ja elektripostidel.
Nad liiguvad kärmelt ja rahutult.
Ja alatihti midagi otsides.
Kui tähelepanelikult kuulad,
ei pruugi sa siiski midagi kuulda.
Aga kui teraselt loed
(just nimelt loed!)
ja kuuled, et
kiri kuliseb,
siis tead:
kirikulised.

Isa

Sa kosisid mind Pirogovi platsil,
ma ütlesin ei.

Sa kosisid mind, ma ütlesin ei,
ma ütlesin kindlasti ei.

Sa vaatasid mind ja mõtlesid veidi.
Ma vaatasin vastu sind ka
ja olin nii kuradi vihane
ja ütlesin veel kord, et ei.

Ei kohtunud me küll esimest korda,
sa olid mind näinud nii korra või kaks.
Aga see oli lapsena,
aga see oli siis, kui ma olin laps.

Kuid laps oli sirgunud –
just kosimiseas.
Üks isa ja tema laps.
Üks isa ja laps.

Nad istusid muru peal
ja vaatasid tõtt.
Seal vaatasid p ä r i s e l t tõtt.
Üks isa ja laps.

Saehambad

Sea mu sae-
hambad ühte ritta.
Vea mu vae-
kausse eemale.
Pea mu pae-
kivivimma meeles.
Poe mu peo-
pessa varjule.
Nea mu naera-
tuse ebakõla.
Tea mu taeva-
karva igatsust.
Seo mu süü
minu külge kinni!
Siis ei pääse
sellest iialgi.

See

See

on kõige loomulikumi asi,
millest kirjutada.

See siin

ja see seal.

See, mis paistab seest,

ja see, mis paistab väljast.

Sest kõige loomulikumi

on kirjutada sest, mis on.

Sest see on ümber

ja saab ükskord ümber.

Sest siis, kui sest kirjutada,

siis see kestab.

Sest siis, kui sest kirjutada,

see jääb.

See

on paraplaan

ja langevari ja maa.

See. Ja sa. Ja ma.

JANIKA LÄÄNEMETS

*

koban sõrmedega järve põhja
vesi on sogane
otsin muda seest eilset päeva
oma kadunud julgust ja
äravisatud habemenuga

*

ärkan äkitselt
taevas helendab
veel või juba?
tähed keerlevad
üha madalamalt
kuni takerduvad
juustes justkui
tulised takjad
põletavad nahka
puurivad läbi
kolju ja aju
teevad silma-
koobastesse pesa
saan nägijaks

*

telefon on tumm
varahommikune vihm
mu ärataja

*

kurgus kipitab
hämarus
hää on ära
poolsuletud
silmad otsivad
vaikuses
tulutult pidet
siis äkki
liigatab öö
ja ronib vargsi
mu voodi
põimib oma
humalaväädid
ümbes mu
selgroo ja kaela
pigistab
pitsitab

*

täna ei läinudki soojaks
me ei tõusnudki voodist
enne kui õhtul
ja ka siis ainult
pooleteiseks minutiks
et kaks tundi pärast
päikeseloojangut
rahvusvahelise kosmosejaama
möödalendu vaadata

*

nägin sind taevas aleuutide kohal
ja merisaarma mustjas kasukas
tundsin sind väävililõhnas
ja mõrkjas kukemarjamahlas
kuulsin sind kormorani karjes
ja rannakaljul huilutavas tuules
ka maailma serval polnud sinust pääsu

KUI ELUTA LOODUS HINGAS

Iiris Viirpalu

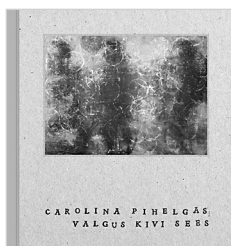
Carolina Pihelgas
„Valgus kivi sees”
Kaksikhammas, 2019

„Valgus kivi sees” on Carolina Pihelgase värskeim ja seni ilmunutest üsna eristuv teos. Žanriliselt võiks raamatu liigitada proosaluule alla, ehkki piir proosa ja luule vahel on õhuke ja mõnda teksti saab lugeda tavapärase, kuigi metafoorirohke proosana. Enamik tekste on aga rütmistatud ja kujundlikud, mis lisab poeetilist mõõdet ja lubab aimata autori keelekasutusele olemuslikku luulelisust. Liikunud proosa poole, on Pihelgas ühe jalaga tugevasti ka luules.

„Valgus kivi sees” jätkab osalt Pihelgase varasematest luulekogudest tuttavat looduse ja mälestuste temaatikat, mis avaldub nii kujundiloomes kui ka tekstide narratiivis. Teksti võtmeks olev seik või hetk, mida ümberütlemise ja võimendamise kaudu laiendatakse, toimub sageli looduskeskonnas või seostub tihedasti loodusnähtustega, sealhulgas valguse, ilmastiku, taimkatte ja aastaaegadeaga.

Uusimas teoses on Pihelgas leidnud keeleliselt uue mõõtme, mis on endast vaikselt aimu andnud ka varasemates luulekogudes, kuid mis nüüd täiel häälel plahvatab. Maagilisse realismi kalduv stiil meenutab pisut neid eesti autoreid, kes kasutavad võtteid, mis toovad ilmsiks inimese hehtilise mõtteprotsessi ja seoste loomise võime (nagu Kätlin Kaldmaa romaanis „Islandil ei ole liblikaid” või Jaak Jõerüüt raamatus „Muutlik”). Pihelgas on aga läinud mõtteprotsessi verbaliseerimisest sammu edasi: ta on leidnud viisi, kuidas anda sõnade kaudu edasi aistingulist, üleni meelelist maailma, kus inimese valmistatud esemed ning looduslikud staatilised objektid ja nähtused saavad üleni tajuliseks, saavad hääle.¹

Kohati on need lausa psühhedeelsed kirjeldused, milles minahääl otsekui ise loodusnähtuseks muundub. Samuti luuakse mulje iselaadsest sünesteetilisest tervikust, kus valgus on kombitav, kividel hääle ja kus keha sulandub ümbritsevasse keskkonda: „Mina jagunen samuti – kui vaatad lähedalt, näed mandrijää liikumise jälgi, veresoone nagu vööred” (lk 9) või „Olen maa mädanend lõhn, suren ja sünnin mullana, huumusena, peidan endas kõike kadunud,

1 Sarnast, materiaalsele maailmale hääle andmise, esemete subjektiks kirjutamise protsessi on kirjeldanud ka Eva Mustonen IDA raadios, Värske Rõhu saates „Rõhk” (vt <https://idaidaida.ee/jaretkuulamine/rohk-kulas-eva-mustonen-tenno-teidearu-11-12-18>).

hoian alles vanade tuleasemete söetükke, samme, potikilde. Sinu juured hargnevad minus, su pikad käed-jalad põimuvad mu ümber, las ma toidan sind.” (lk 44) Kehakeskes kirjel- duses ja kujundiloomes võib leida paralleele mõne Jeanette Wintersoni tekstiga, mida valdavad just ihulised metafoorid ja mis kohati kalduvad müstikasse, väljuvad realselt või- maliku taju piiridest ning ühendavad endas inimese ja loo- dusobjekti, puu, kivi, sambla, vihma.

Nõnda tekib kujutluslik ja lummas maailm ühelt poolt rõhutatult meeleliste metafooride, teisalt objektide ja näh- tuste antropomorfiseerimise kaudu. Visuaalne kujutluspilt võimendub ja mikrouniversumid tunduvad kolmemõõtme- liste, kõiki meeli ja meeleelundeid haaravate mitmekihiliste ning läbipõimunud ruumidena. Võtmeteks, mis avavad sel- lise maailma, on sageli – nagu ka Pihelgase eelmistes kogu- des – valgus ja varjud ning nende vahekorra tulenev pilt või ilmastiku muutumine, mingi konkreetne loodusnähtus või elutu objekt.

Kujudid ei tulene mitte omadussõnadest ega metafoo- ridest, vaid just nimisõnadest. Metafoori ei käivita eseme üksikud omadused, sest toimub täielik teisenemine: inimene saabki kujundlikult loodusnähtuseks või objektiks, asjade tunnuseid ei tooda pelgalt võrdluseks, need muutuvad isi- kuks või nähtuseks endaks. Tekstis „Kaalukeeled” kirjeldab autor ema tööd rahavahetajana: „Õhtuti ohkab nagu ära- õitsenud sirelipõõsas, sest ta ei kujutanud kunagi ette, kui palju võib nelja- ja viietähelisi õisi olemas olla, kui palju õhinaid ja lootusi võib ta käte vahelt läbi käia” (lk 30). Emast saab siin konkreetse situatsiooni ja tunnusliku käitumise kaudu sirelipõõsas, rahatähed aga ei tähista pel- galt lootust ning uue aja tuleku õhinat, vaid juba ongi need soovid ja lootused ise. Ka mälust ja mäletamisest kirjutades jõu- takse inimese eluta objektiga asendami- seni: „[M]õnikord oleme kivid, mis peavad mäletama kõike” (lk 37). Tervenisti eluta nähtustele toetub luuletus „Avanemine”, kus nii pimedus kui ka hirm kirjutatakse elavaks, kombitavaks, kuuldavaks ja iga- tepidi aistinguliseks.

Keeleliselt ja poeetiliselt eriti õnnestunud on aga sel- lised tekstid, kus tajulisust võimendatakse ja mis tekitavad lugejaski mitme aistingu korraga kogemise võimaluse või siis vähemalt toovad selle väga lähedale: „Pean aja põh- jatuse jälle pihku võtma” (lk 10) või „Aga mõnikord tun- nen end nagu nahk, mille jumal on hüljanud. [...] Kogu minu olemus seisnebki selles: need valged ebemed, pruunid

Pihelgas on leidnud viisi, kuidas anda sõnade kaudu edasi aistingulist, üleni meelelist maailma, kus inimese valmistatud esemed ning looduslikud staatilised objektid ja nähtused saavad üleni tajuliseks, saavad hääle.

sümmeetrilised sõõrid, tihe kaarjas serv, mis hoiab sooja ja tõrjub vett, terav tipp.” (lk 11) Silma paistavad ka pildilised sõnastused nagu „silmapiir hargneb lahti, vajub vaataja pärani silmisse” (lk 15), „silmade taga veel teisedki silmad, krobeldised ja rasked nagu kaevandamata türkiis või kuukupar” (lk 28). Ühes tekstis, mis kirjeldab lapse mõttemaailma, saab lapse kujutlusis reumast väike lukustatud raudkapp, mis koliseb ja mille vastu käib isa selgroog, nii et see talle valu teeb.

Hoolimata nägemuslikust ja sügavalt meelelisest üldmuljest ei puudu tekstidest siiski ka loolisuus ja narratiivne aeg ning selgesti määratletud ja nimetatud tegelased. Peamiselt kõneleb minahääl lapse vaatepunktist, ent narratiivse aja ja vaatepunkti muutudes võib see mineviku (lapsmina) ja oleviku (täiskasvanumina) vahel liikuda. Hüpped loosiseses ajas näivad olevat vahend lapsepõlve läbikirjutamiseks ja mõtestamiseks: tekstide kaudu püütakse uuesti läbi elada neid olukordi, mis minategelast lapseas sügavalt puudutasid. Seejuures paistavad eredamalt silma just lapse vaatepunktist kirjutatud tekstid, sest nendest on aimata lapsele omast, erilist ja assotsiatiivset, koguni sürrealistlikku elutunnetust.

Lapse teadvusest sündivad erilised kujutluspildid ja võrdlused tekitavad unenäolise mulje, aga on seejuures ankurdatud konkreetsesse hetke ja olustikku. Luuletuses „Mändide vahel” kirjeldatakse loeteluvormis lapsepõlvest tuttavaid paiku ja hetki, üksikuid objekte, millega mängiti, laste pahandusi ja mänguseiku. Samal ajal tuuakse sisse jõulised meeleoludega seotud kujundid: üks ese või hetk juhatab lugeja kogu seisundini ning konkreetsete objektide ja hetkede peale asetub sürrealistlikum kihistus: „Kevadine rahe ja võilillede pooleldi avanenud nupud. Kruusatee tolm varastas päevadelt läbipaistvuse ja aknalaudade kurbus hoidis meid toas, kui vihma sadas.” (lk 39) Siin saavad esemetest ja eluta objektidest (aknalaudadest, teetolmust) päevade kulgemise ja nukruse sümbolid lapse tundeilmas. Lapse maailmatunnetuse avarust, kõikvõimalikkuse tunnet ja meeletut uudishimu peegeldavad suurepäraselt ka järgmised read luuletusest „Aiast”: „Tuule tõukejõud, kriimustatud põlved ja õhk õhk õhk” (lk 23), mis annab vormiliselt, õhus rippuva lõpuga edasi ruumilisust ja õhust lähtuvat vabadusetunnet. Loodus seguneb kevadise joovastusega, laps leiab ümbritsevast objekte ning nähtusi, millega suhestuda otse ja aistinguliselt: „Mulla täiuslik lähedus, niiskuse nagu nahk, pehme, pehme, sada korda lähemal kui taevas, vastu päeva, vastu kulme, täiesti salajane” (lk 23).

Pideva alushoovusena kulgev mälu, lapsepõlve ja eelmiste põlvkondade teemade ring avaldub muu hulgas

päevikutsitaatides (näiteks on luuletus „Kümnes august” pärit autori vanaisa päevikust), ent ka argistes stseenides. Iseäranis ilmekad on minahääle lapsepõlvemälestused vanemaid kirjeldavates tekstides „Juurte all” ja „Mõisatee”, kust peale vanematest visandite joonistamise kumab ka lapse meeleolu, isa eemalolekut, väikese inimese eksistentsialistlikku nukruse- ja üksindustaju, mida kergendab üksnes loodus: „Laps võib kõnelda oma nukrusest ainult tikripõõsale ja punastele sipelgatele, kes viivad kõik tead endaga männijuurte alla kaasa. Kui keegi tema ruumi satub, muutub ta hernehirmutiseks põllul, kelle varrukad narmendavad tuules, kellele unustati joonistada suu.” (lk 26) Jutustaja lapsepõlvest leiab mängust ja lustist enam melanhoolset, täiskasvanulikku filosoofilist elutunnetust. Tahe jagada muresid looduse, mitte inimestega võib aga osutada täiskasvanute eemaletõmbumisele, lapse ja suurte inimeste sidemete haprusele.

„Valgus kivi sees” püüab jõuda hetkede ja tunnetuse meeldetuletamise kaudu möödanikuni või mõtteni, mida selle toimumise ajal veel nii sügavalt ei taibatud.

Peale vanemate kirjeldatakse ka vanavanemaid ja nendega seotud mäluilpilte. Tekstil „Vanaema” on sealjuures taas eksistentsialistlik mõõde, sest kirjeldatakse tema surma ja surnukeha pesemist. Nii kerib end sügava loodustunnetuse ja tajulisuse all lahti ajalooline lõng, mis seob lapsepõlve ja mineviku tihedalt olevikuga ning valgustab seoseid põlvkondade vahel.

Lisaks oleviku ja mineviku vahel pendeldamisele liigutakse ka unenäo ja ärkveloleku piiridel. Raamatu alguses avastab minategelane end linnu unenäost, lõpulehekülgedel naaseb seesama lind ja „pistab unenäo nahka” (lk 67). Unest saab sidusaine, mille abstraktsus ja määratlematus seob aegruume ning hoiab jutustajat pidevalt ärkveloleku ja une vahel. Nii on tal vaba voli käia eri aegade ja seisundite vahel edasi-tagasi: üheainsa heli, lõhna või unenäo kaudu saab rännata lapsepõlve. Mõnes tekstis asetuvad lapsepõlv ja täiskasvanuiga aga kõrvuti ning minahääl võrdleb lapse ja täiskasvanu tunde-mõttemaailma: „Väikesed jalad mahuvad vaevata pragude vahele, et mängida seda mängu, kus joonele astudes kaotad elu; suured jalad võivad kõnniteel osavamalt hüpelda, kui kedagi parasjagu nägemas pole – aga nagu jaladki, on elud suuremad, laialivalguvamad ega taha enam piiridesse mahtuda” (lk 40). Jäljed lapsepõlve emotsionaalsest mälust jäävad sügavale ja neid aeg välja ei juuri: „Kunagiste kodutänavate valgus on teistmoodi, see kasvab su sisse ja valgustab üht teist nägu, mida kannad peidetult enda sees” (lk 40).

„Valgus kivi sees” püüab jõuda hetkede ja tunnetuse meeldetuletamise kaudu möödanikuni või mõtteni, mida selle toimumise ajal veel nii sügavalt ei taibatud. Tekstimina on liikunud olevikusündmustest ja üksikutest meenutustest otsekui käsikaudu minevikusündmusteni, oma vanemate ja vanavanemate eludeni, mis avanevad nüüd teisel tasandil. Minevik hargneb lahti konkreetsete ja selgete piltidena, kuid pelgast kirjeldusest jõutakse inimeste elutunnetuse, melan-
hoolia, isiksusetahkude ja omapäradeni.

Pihelgas on saanud hakkama millegi erilisega: tema tekst on nägemuslik, kombitav ja lõhnav kogemus.

„Valguse kivi sees” lõpetab tekst „Pime rändur”, mida võib võtta juhtmotiivina. Täiskasvanud minategelane on laskunud lapse mälestustesse ja kujutlustesse, püüdes selle erakordses aistingulisuses ning seosterohkes ja kujundlikus tunnetuses leida midagi, mida lõpuni sõnastada ei

õnnestugi. Pihelgas on saanud hakkama millegi erilisega: tema tekst on nägemuslik, kombitav ja lõhnav kogemus. Kehalisusest saab ehk koguni äratahtmine, transtsendentaalne äraminek, kogemusse ja hetke lõpuni sukeldumine. Inimese keha muutub osaks loodusest ja ruumist: „Oled pime rändur. Jalad murdunud, aga ookrist ornamendid alles. Suu imestusest paakil, keha mõrane nagu mõni vana keel. [---] Surud käed vastu rinda, vastu keha, mis kuulub nüüd rohkem õhule kui mullale.” (lk 68) Kividki on õrnad ja valgusest tulvil.

VANAISADUSE HEAD JA VEAD

Mikael Raihhelgauz

Andrei Hvostov

„Kirjad Maarale”

Petrone Print, 2019

Mäletan, et lapsepõlves meeldis vanaisale mulle Puškinist rääkida. Luuletaja olevat olnud tema tädipoeg ja õpilane, kes sai kogu aeg mingite tobedate vempudega hakkama. Muu hulgas jäi ta järjepidevalt plagiaadiga vahele. Vanaisal oli isegi oma versioon luuletusest „A. P. Kernile”, kust pärinevad vene poeesia kõige tuntumad read: „Kui ime jäi see tund mul meelde: / Just nagu põgus nägemus / Sa, kaunis, ilmusid mu teele, / Kui puhta ilu kehastus.”¹ Tema sõnul tegi Puškin mõningad kosmeetilised muudatused ja müüs selle omaenda loominguna maha. Vanaisa ei olnud siiski *noorema* sugulase peale kuigi pahane ja hoolitses onu Saša eest edasi. Püüdis teda igapidi duellide eest hoida, ütles, et Dantesiga ei tasu tüli norida, aga lollpea ei kuulanud!

Võimalik, et viieaastasena jäin ma seda juttu uskuma. Olin küll täiskasvanute esituses tsaar Saltaani muinasjuttu ja „Talvehommikut” kuulnud, aga Puškinist endast ei teadnud suurt midagi. Näiteks osutus esimene kokkupuude luuletaja portreega üllatavaks kogemuseks: miskipärast arvasin, et ta peab umbes Carl Robert Jakobsoni moodi välja nägema. Ent vahet pole, kuivõrd ma tollal vanaisa juttu tõe pähe võtsin, sest igal juhul paistis sealt välja suurepärase trollimisoskus. Andrei Hvostovi „Kirjad Maarale” annavad aimduse, et ehk on niisugune võime kõikidel vanaisadel.

Mingis mõttes kujutab raamat endast trollimise apoloogiat. Hvostov ei püüa oma elulugu sidusalt ümber jutustada ega pakkuda mingit valimit pere või avalikkuse jaoks tähtsatest sündmustest. Sündmused on küll olemas ja neid on raamatus võrdlemisi palju, aga nendest jutustamine ei ole eesmärk iseeneses. Kui millegi juurde tagasi tullaksegi, on need eelkõige autori mõtted ja mõtteavaldused, rohkem või vähem poleemikat tekitanud probleemipüstitused. Nii saab Sotsiaaldemokraatlikku Erakonda astumise kirjeldest ettekääne enda loodud Facebooki kontode, liberaalse Sisserändaja Poja ja neonatsist Andres Rohtlaane poleemika meenutamiseks. See omakorda paneb mõtisk-

lema sildistamise müstilise jõu ja interneti lõhestava mõju üle. 1990. aastate korralageduses suurema vaevata toimunud Tiesenhausenite maja ärastamine osaleb

1 Aleksandr Sergejevitš Puškin.
„A. P. Kernile” – „Luuletused. Poeemid”,
tõlkinud August Sang, lk 49.

jällegi illustratsioonina arutluses anoomia (st normide lagunemise perioodi) ja sellele tavaliselt järgneva kruvide kinni-keeramise üle.

Lapselapsele maailma asjadest rääkimine pakub suurepärast võimalust kunagise trollimise (meil võib paraku mistahes rahvustunde vastu sihitud ironiseerimine trollimiseks liigituda) taas päevavalgele tuua. Kirjaformaat ei kohusta millekski. Puudub ajaleheartikli mahupiirang, ent ajaline

eraldatus diskussiooni haripunktist võimaldab jällegi tooni maha keerata ja rääkida selgeks kõik, mis kunagi kripeldama jäi. Kuigi Sveta Grigorjeva nimetab raamatut „Sillamäe passiooni” jätkuks,² on see minu arust pigem „Lombaka Achilleuse” järelsõna. „Sillamäe passioonis” on refleksioon allutatud mälestustele, põhiline rõhk asetub nõukogude olustiku taasesitusele, „Kirjades Maarale” on kõik aga vastupidi. Niisiis parandab Hvostov oma esikromaani vigu. Ehkki „Lombakas Achilleus” oli tükiti nauditav, jäi see tervikuna hakituks ja lugejale kättesaamatuks.

Eksistentsiaalsete teemade mõtestamine langes autori kunstilise nägemuse ohvriks. „Kirjades Maarale” seda probleemi pole, sest esiteks kasutab ta lihtsaid elulisi näiteid ja teiseks puudub selles romaani jaoks kehtiv terviklikkuse nõue.

Hvostov arutleb siin juba „Lombakas Achilleuses” püstitatud teemade üle: inimrühmade konfliktid ning meeste ja naiste suhted. Esimese puhul võib nõustuda Aro Velmeti väitega, et autori kinnisidee on läbireflekteerimata rahvuslus.³ Niisugusel rahvuslusel on palju väljendusvorme: Savisaare väljajätmine viienda klassi ajalooõpikust; „huntide” ja „mäkrade” debatt selle üle, kas venelaste kõrde läbilõikamine on eestlastele omane; või Pärnumaa rahva tungiv soov püstitada SS-mundris sõduri bareljeef. Hvostovi suhtumine sellistesse ilmingutesse on tavapäraselt pilkav. Ent mõneti üllatavalt väldib ta eetilise positsiooni võtmist, piirdudes vastuolude esiletoomise või pragmaatiliste argumentidega.

Arutledes oma debüütromaani Valhalla-peatüki üle, kirjutab Hvostov: „Ustavus kuningale, usutunded, isamaa-armastus, rahvuslus, ideoloogiline ajupesu, kõik see kaotab sealpoolsuses tähenduse” (lk 171). Ilmavaateline sehkendamine on liiga tühi asi, et päriselt poolt valida. Kõige selgemini ilmneb selline suhtumine peatükis „Kaitsevägi”, milles Hvostov kirjeldab kokkupuudet vene

Hvostov ei püüa oma elulugu sidusalt ümber jutustada ega pakkuda mingit valimit pere või avalikkuse jaoks tähtsatest sündmustest. Sündmused on küll olemas ja neid on raamatus võrdlemisi palju, aga nendest jutustamine ei ole eesmärk iseeneses.

2 Sveta Grigorjeva. „Paljunege, persevestid, pungumise ja kloonimise teel!” – Sirp, 05.07.2019.

3 Aro Velmet. „Kirjad Maarale”. Raamat, mille lõpuks on kõik öeldud” – Eesti Päevaleht, 22.05.2019.

rahvusest reservväelaste Eesti-vaenuliku suhtumise ja eestlaste ükskõiksusega. See paneb teda kaitseväge toimimises kahtlema. Probleemile lahendust otsides tahab Hvostov, „et ühiskonnas tekiks mingi diskussioon, kuidas me välis-tame Jugoslaavia-taolise kriisi .. puhkemise. Emba-kumba – kas õpetame absoluutselt kõik mehed, ja suure osa naisigi, lisraeli eeskujul, sõdima või hakkame koduvenelaste suhtes hästi leplikaks .., võttes sellega maha võimalikud pinged. Kas üks või teine.” (lk 136) Sidususe loomine on abinõu, mitte eesmärk. Loeb üksnes tulemus, st Eesti turvalisus, mille saavutamiseks on ka padumilitarismi sukeldumine täiesti aktsepteeritav abinõu.

Hvostov arutleb siin juba „Lombakas Achilleuses” püstitatud teemade üle: inimrühmade konfliktid ning meeste ja naiste suhted.

Kõige vanaisalikumaks muutub Hvostov aga sugudevahelistest suhetest kirjutades. Kui „Lombaka Achilleuse” peategelane Viktor otsib ja juurdleb, võideldes pidevalt „naiste mõtestamist” segava

sugutungiga, siis Maarale adresseeritud kirjade autor räägib teadajapositsioonilt. Kogemust ja kompetentsust kinnitab ta rohkete avameelsete näidetega kooselust kolme naisega. Vabadus, millega Hvostov truudusetusest, endiste elukaaslastega peetud tülidest ja seksist jutustab, paneb lapselapsele mõeldud teksti puhul kohati kulmu kergitama.

Aga kõik see näib lõppkokkuvõttes täitvat õilsat eesmärki. Suhete vallas võtab Hvostov oma ühiskondlikule künismile vastupidise hoiaku ja pakub Maarale siiraid nõuandeid õnne saavutamiseks. „[P]aradiisist kaasa antud suhtepagasit arvestades on ülimalt oluline leida endale selline elukaaslane, kellega on enam-vähem üksmeel põhiküsimustes” (lk 23), kirjutab ta Eeva ja Aadama lugu kommenteerides. Selle võrdlemisi lihtsa järelduseni viivad isiklikud hädad, alustades erimeelsustest Wagneri puhul ja lõpetades lahknevustega elu tähtsamates eesmärkides – eksnaine oli raudse sihikindlusega tippjuht, autor ise aga tagasihoidlike nõudmistega kulturnik. Ent üksmeelt propageerides tahab Hvostov oma pojatütart ikkagi toetada: „Maara, ära sa suureks saades oma sisemuses peituvat Eevat nii väga alla ka suru. Kas siis õuna ihaledes või tüütu mao peale kitudes. Kui on õige Adam sinu kõrval, siis anna aga minna. Ja kui pole sattunud õige, siis leiad uue ja parema.” (lk 27)

Meeste-naiste suhete arutlemisel ei lähtu Hvostov siiski pelgalt isiklikust kogemusest. Ta tunnistab meeste kollektiivset süüd naiste ees, #MeToo kampaania tähtsust kiskjate paljastamisel, aga ka meeste taipamatust olmeküsimustes. Grigorjeva nimetab teost lausa feministlikult relvastatud raamatuks, ehkki Hvostov pole ise sugugi ideaalne. Näiteks tunnistab ta ausalt, et omal ajal motiveeris teda

ajakirjanduses naiste huvisid kaitsma muu hulgas *nice-guy*-mentaliteet, soov, et naised õhkaks „oo, milline mees, kui hästi ta meist aru saab!” (lk 205).

Seejuures ei kuku naistest arusaamine tal alati hästi välja. Näiteks naiste vastuseisu tema kunagisele ettepanekule siduda häälte arv laste arvuga seletab Hvostov järgmiselt: „Kõike, mis puutub nende lastesse, võetakse väga konservatiivselt. Neuronites-sünapsides tekkis seoserida „poliitika – minu laps – katk.” (lk 161) Pole kuigi keeruline mõista, miks feministidele ei meeldi naiste põhiõiguste sidumine viljakusega, ent Hvostov eelistab oma läbikukumise õigustuseks sildistada pigem emasid irratsionaalseks. Jaburaid kohti on veelgi. Peatükis „Naised” avaldab ta arvamust, et perekonnaõpetuses tuleks hoiatada tüdrukuid meestele südamepuistamise eest, „sest mees võib peast lolliks minna ning jumal teab mida korraldada” (lk 22). Hiljem, võttes kokku mõtted meeste soovimatust ligitükkimisest, nõustab Hvostov mitte tõlgendada seda lolluse või

pahatahtlikkusena. „See on kõigest isikliku kogemuse puudumine” (lk 229), sõnab ta meeste õigustuseks.

Niisiis muutub Grigorjeva iseloomustus mõneti küsitavaks. Jah, raamatus on feministlikke motiive, aga on ka löike, mille eest võiks grupis „Virginia Woolf sind ei karda” vabalt bänni saada (piisab juba transnaise nimetamisest tissidega meheks). Miks siis progressiivsete vaadetega luuletaja (ning tegelikult on sama

progressiivsed oma arvustustes ka Vilja Kiisler ja Aro Velvet) seda pahaks ei pane? Arvan, et vastus peitub Hvostovi isiksuses või vähemalt kuvandis, mille „Kirjad Maarale” loob. Kõikidest konfliktidest ja keerdkäikudest õhkab krõbedat *sorry-not-sorry*-suhtumist. Ta kirjutab nagu inimene, kes on teadlik oma raskest iseloomust, kuid ei kavatsegi muutuda. Hvostov on algusest peale küüniline ega jäta kasutamata head võimalust trollimiseks. Ta kaitseb massile vastandumiseks Edgarit ja kuulutab end viisakate haritlaste kõrvu rii-vates avalikult tiblaks. Ent just niisugune sarkastiline hoiak muudab tema siirad mõtteavaldused eriti armsaks. Selle eest antakse palju andeks.

„[K]ui sulle on mingi asi väga oluline ja kallis, küllap sa hakkad tema eest võitlema igasugu töotuste ning vanneteta. Mina pole andnud töotust, et ma armastan ja hoian oma lapselast Maarat. Aga see ei takista mind sind armastamast ja hoidmast” (lk 125), konstateerib Hvostov kaitsevää-teemalises kirjas. Eelmistel lehekülgedel kuulutas ta, et sai ohvitseriks eelkõige soovist olla kodusõja kaoses hästi

Ta kirjutab nagu inimene, kes on teadlik oma raskest iseloomust, kuid ei kavatsegi muutuda.

relvastatud, ent mulle näib toodud tsitaat tema karakteri hindamisel tähtsam. Tahtmatult tuleb silme ette Jack Nicholsoni McMurphy filmist „Lendas üle käopesa” – keda muide Hvostovi raamatus põgusalt mainitakse –, kaost külvav paharet, kes osutub siiski heaks tüübiks.

Erinevalt McMurphyst pole Hvostov aga vabaduse ega tahte jünger. Tema filosoofia on märksa staatilisem, konservatiivsem. „Sa pead tahtma seda, mida sa saad,” tsiteerib ta oma naist, et juhatada lugejat õnne valemi poole. „Igal inimesel on elus oma koht, mida peab otsima ning selle leidnuna, seal püsima” (lk 57), soovitab kirjanik. Võib-olla on Hvostov 2050. aastaks – just siis peaks Maara tema jaoks kirjutatud raamatu läbi lugema – meelt muutnud. Ent ühes asjas ma ei kahtle: lapselaps püsib endiselt esikohal.

KANNATUSTEROHKE PÕLVKONDADE LUGU

Naomi Charlotta Andersson

Nora Ikstena

„Emapiiim”

Tõlkinud Ilze Talberga ja Contra

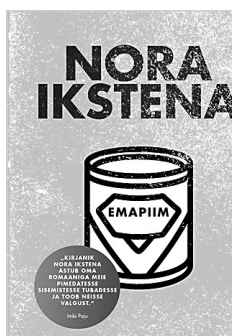
Kirjastus Hunt, 2018

„Mõeldes emast, tema ja minu sünnimisest, ei lase mind lahti mõttest sellest neetud suhtelisusest, mis on samamoodi neetud juhuse või ehk mõne suure arusaamatu plaani tagajärg. Me sündisime seal ja siis, ja see määras meie elu. Meil oleks olnud muu elu, kui vaid oleksime sündinud mujal.” (lk 28)

„Emapiiim” jutustab paralleelse loo ema ja tütre üleskasvamisest Nõukogude Lätis. Lugeja ees avaneb sügavalt psühholoogiline jutustus kannatustest ja elutahtmatusest, teos hõlmab nii hingeelu kui ka nõukogude aja karmi reaalsust. Autobiograafiliste sugemetega raamat avab eemalseisja jaoks anonüümseid ajaloosündmusi emotsionaalse ja kannatusterohke kogemuse kaudu. Teisi Nora Ikstena eesti keelde tõlgitud teoseid „Elu pühitsus” ja „Neitsi õpetus” ühendab „Emapiiimaga” põlvkondade temaatika ning naiste räägitud lugu. Raamat on kirjutatud austusavaldusena Ikstena emale ja sellesse on põimitud nii autori isiklikud kogemused kui ka fiktsioon.

Samal ajal jutustatavad lood võimaldavad näha eri aegade elukeskkonda ja mõju isiksuste moodustumisele. Teose omapärane ülesehitus muudab lugemise esialgu keeruliseks, sest tegelasi otsesõnu ei kirjeldata ning ajaliste hüpote seotus tuleb ise välja nuputada. Loo arenedes muutuvad ühenduskohad peatükkide vahel arusaadavamaks. Mulle meeldis Ikstena taibukas ja põnev jutustamisvõte, sest see hoidis loo ettearvamatust ning fragmendid eri perspektiividest segunesid pidevalt täienevaks tervikuks.

Ema lugu räägib ajast, kui nõukogude võim oli veel küllaltki uus ning vastuseis sellele värske ja hõõguv, tema tütre üleskasvatamise ajaks on okupatsioon aga juba lõpusirgel. Kaks perioodi võimaldavad lugejal paralleele leida: kuidas võideldi võimule vastu ning millisel moel noorem põlvkond propaganda mõjuväljas olles sellesse suhtus. Emas süttis viha võimu vastu juba noorena, sest ta oli läbi elanud aja, mil kodumaa temalt ära võeti: „Ja minus hakkas sihikindlalt juurduma vihavaen kogu selle silmakirjaliku topeltekstentsi vastu, milles inimesed olid sunnitud mängima kahte rolli. Neil tuli kanda lippu mai- ja novembridemonstratsioonidel, ülistades Punaarmee, seda maailmas kõige tugevamat,

**Teose omapärane ülesehitus
muudab lugemise esialgu kee-
ruliseks, sest tegelasi otsesõnu
ei kirjeldata ning ajaliste hüpete
seotus tuleb ise välja nuputada.**

ja ülistades revolutsiooni ja kommunismi, oma kodu köögis aga loputasid nad selle kõige klaasikesega alla, lüües risti ette ja oodates Inglise armeed, mis saabub Bolderaja kaudu ja vabastab Läti Vene saapa alt.” (lk 26) Sel ajal, kui tütar umbes sama vanaks sai, oli tsensuur range ja kokku-
puuteid muu maailmaga ei olnud ning kuna ta ei kujutanud teistsugust elu ettegi, ei saanud ta ka ema etteheidetest aru:

„Ta ütles, et me olevat kunagi vabad olnud.
Vabad? Millest, ei saanud ma aru.” (lk 59)

„Emapiim” on ajastutruu teos. Ikstena tõstab esile rusuvaid ja süngeid aegu ning kirjeldab Nõukogude okupatsiooni, selle vägivalda ja vaimset masendust ilustamata. „Olen olnud selle aja tunnistaja ning proovin rääkida tõde ja kirjeldada aega nii, nagu see oli,” ütleb Ikstena intervjuus Eesti Päevalehele.¹ Sündmuskohti kirjeldab autor napilt ja jätab lugejale loo-

maailma ülesehitamisel üsnagi vabad käed. Peatükid on lühikesed ja konkreetset, autor väldib mahukaid dialooge ja pikki lauseid ning rõhub ennekõike tegevustele-tunnetele. Kirjutatu ei lumma lugejat luulelisuse poolest (autor väldib liigseid kõnekujundeid), ent saavutab selle efekti lihtsa ja otsekohese stiiliga.

Teoses käsitletakse ka ema ja tütre suhet. Lugeja jälgib peatükk peatüki järel mõlema tegelase kasvamist, seejuures tuleb ehedalt esile keskkonna mõju inimese iseloomu kujunemisele. Ema, kes hoolimata okupatsioonist kasvas üles armastavas perekonnas, kujunes siiski ajapikku inimeseks, kellel puudus igasugune elutahe. On aga paratamatu, et inimest kujundab pereväline keskkond sama palju kui vanemad ja nende püüe tagada parim lapsepõlv. Maailma mõju on lapsevanemate kontrolli alt väljas, isegi kui nad annavad endast parima, et lapsel oleks võimalikult hea elu.

Teosesse on osavalt põimitud tegelast psüühiliselt mõjutavad tegurid, eriti ema hingedriipiv igatsus Läti Vabariigi järele ja elutahte puudumine. Tema isa võitles aktiivselt okupatsiooni vastu, seetõttu ta ka suri ning sellest saigi alguse ema viha Nõukogude Liidu vastu. Viha tõttu oli ta igapäevaelus eemalolev, kuritarvitas alkoholi ja muid aineid. Seetõttu ei toitnudki ta tüdriku emapiimaga ega suutnud olla talle hea vanem: „Ma ei tahtnud elada ja ei tahtnud, et ta joob piima emast, kes ei taha elada” (lk 72). Tütar ei pidanudki teda oma emaks, nende osad olid justkui vahetatud: juba sünnist saadik kasvas hoopis tütar ema. Tütrel tõelisteks vanemateks kujunesid vanavanemad.

¹ Kristi Helme. „Läti menukirjanik Nora Ikstena: mõtlesin kirjutades sellele, kui keeruline oli minu ema elu” – Eesti Päevaleht, 10.05.2018.

„Emapiimas” on osavalt kasutatud metafoore, mis esinevad teoses killukestena, kuid hõlmavad üht suuremat teemat. Raamatu keskel kirjeldatakse seika, kus hamster sööb ära oma poja, ning tütar on haavunud ja vihane. „Ma vihkasin Bambit. Ma soovisin, et ta oleks surnud. Mida oli tal puuris puudu?! [---] Ma otsustasin Bambit enam mitte kunagi välja lasta. Nädalast nädalasse ta ootas mind, lootes minu armulikkusele. Ma saabusin, tema tõusis tagakäppadele, toetudes vastu puuri seina ja justkui noogutas mulle, palus: lase, lase mind vabadusse. Aga minu süda oli kalgistunud.” (lk 94–95) Hiljem mõtiskles ta juhtunu üle pidevalt ja vanemaks saades asendus viha mõistmisega. Seda olukorda saab mitmeti mõista: ühelt poolt võiks see kirjeldada kommunistlikku režiimi, kus inimene, keda tuleks pidada usaldusväärseks juhiks, õõnestab tegelikult oma rahvast. Kui tõlgendada seda lähtudes perekonnasuhetest, tekib huvitav paralleel loo sündmustiku ja hamstrite olukorra vahel: ema röövis tütrelt nooruse ja lapsemeelsuse, sest tütar elas oma

Kirjutatu ei lumma lugejat luulelisuse poolest (autor väldib liigseid kõnekujundeid), ent saavutab selle efekti lihtsa ja otsekoheste stiiliga.

elu justkui puuris, pidi hoolitsema ema ja majapidamise eest. Sama juhtus ka hamstripuuris: Bambi, olles vabadusest ilma jäänud ja meeleheitel, röövis oma pojalt elu, seda aga otseses mõttes. Ema tõlgendas olukorda seevastu teise nurga alt: hamster vabastas poja kitsast puurist ja piiratud elust, kus ta ise pidi kannatama –

just sellisena nägi ema ka elu nõukogude ajal. Vanemaks saades suutis tütargi olukorda hamstri vaatevinklist näha ja palus oma teo eest andeks. Hamster tahtis üksnes kitsast puurist vabaneda, aga tütar oli temalt vabaduse röövinud. Sarnane olukord oli tegelikult ka emal – ta ei tahtnud elutahet kaotada, vaid see võeti temalt ära.

„Emapiim” kirjeldab ühiskonna mõjusid perekonnale ja indiviidile niivõrd realistlikult, et see ei jäta lugejale muud võimalust kui kogu hingega loosse süveneda. Teos polnud minu jaoks sugugi kerge õhtulugemine, see nõudis täielikku tähelepanu ja vaimset valmisolekut kirjeldatut läbi elada. Minimalistliku stiili kaudu tulid selgesti esile nõukogude aja süngus ning tegelaste inimlikkus ja emotsioonid, mida pikad ja sügavamõttelised laused ehk edasi ei annakski. Oma riigi mineviku aus ja otsekoheine käsitlemine on oluline: igaüks võiks teada oma rahva teekonda.

Autor pälvis arvustuste võistlusel Ulakass Värske Rõhu eripreemia.

TEISTEGA OLEMISEST JA ISEOLEMISEST

Saara Liis Jõerand

Sally Rooney

„Vestlused sõpradega”

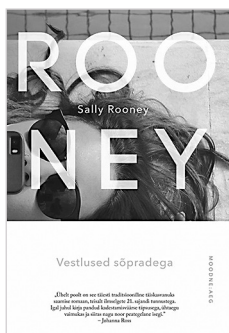
Tõlkinud Triin Tael

Varrak, 2019

Nagu pole head ilma halvata ega tõe ilma valeta, pole ka noorust vanaduseta. Aga kui halb ja hea on positsioonilt võrdsed, siis nooruse ja vanaduse vahel on oluline erinevus – vana mäletab, kuidas oli olla noor, sest noor olemata naljalt vanaks ei saa. Noorus tähendab aga värskust, uudsust ja esmakordsust, suutmatust ette kujutada, mis saab siis, kui see on möödas. Noorus ei tea, mis on noorus, rääkimata vanadusest. Teab ainult üldises ja tunnetuslikus mõttes – natuke ka intellektuaalses, sest oma minapilti ja ühiskondlikku positsiooni noor ju tajub –, ent ta ei oska tõmmata selget piiri selle vahel, mis on oluline kõigi jaoks ja mis on üksnes nooruse eripära. Selline natuke paradoksaalne ebavõrdsus.

Seetõttu tekib noore autori noorusliku debüütromaani veel nooremal arvustajal küsimus, mis piirini ma raamatut peituvat noorust mõistan. Mõistan üleni, mõistan, sest elan, olen ja tunnen seda, aga võib arvata, et näen ausat elutruudust seal, kus võiks näha nooruse „tabamatu” tabamist (mille eest Sally Rooneyt just väga palju kiidetakse)¹. Samas olen lugejana hea näide: kui teos tundub elutruu, siis läks ju täppi. Õrnemast east on veel mees, kuidas ühel hetkel ei mõjunud helganõulik õpetlikkus enam usutavalt, mis aga pani igatsema uut ja „õigemast” kirjandust. Nii jõudsin J. D. Salingeri ja Kurt Vonnegutini, kes üllatasid vabadusega ja rajasid tee klassikani.

Rooney debüütromaani minategelane on 21-aastane iiri kirjandustudeng ja algaja kirjanik Frances, kellel tekib armusuhe temast 11 aastat vanema abielus näitleja Nickiga. Olukorra teevad keerulisemaks teised nende ümber – Nicki naine, tunnustatud kirjanik Melissa; Francese parim sõbranna Bobbi, kellega nad olid varem paar; ning nende kõigi sõbrad, kes toimivad mingil määral toetava sotsiaalse struktuuri ja ühtlasi avaliku arvamuse esindajana. See on armastuslugu nagu paljud teisedki, samamoodi lihtne ja natuke süüdlaslikult kaasakiskuv, seesama vana romeo-ja-julia veel ühes kuues. Armastusloo taga, või tegelikult ees, on aga igihaljas küpsusromaan, ehe nooruse lugu. Seda võib nimetada täiskasvanuks saamiseks, ent vist ka

1 Vt [newyorker.com/magazine/2017/07/03/a-new-kind-of-adultery-novel/](https://www.newyorker.com/magazine/2017/07/03/a-new-kind-of-adultery-novel/).

lihtsalt üheks oluliseks seigaks noore elus – eks seda öelgu vanemad ja targemad –, sest neid täiskasvanuks saamisi koguneb hirmus palju.

Ehkki lugu on klassikaline, on Rooney siiras, samal ajal ka teravmeelne, ning romaan sobitub täpselt ja ausalt praegusse aega, koos kõigi 21. sajandi pseudoprobleemidega, mis ümbritsevad sajanditevanuseid „päris muresid”, mis pole kuhugi kadunud. Traditsioonilisuse ja üsna täpselt

See on armastuslugu nagu paljud teisedki, samamoodi lihtne ja natuke süüdlaslikult kaasakiskuv, seesama vana romeo-ja-julia veel ühes kuues. Armastusloo taga, või tegelikult ees, on aga igihaljas küpsusromaan, ehe nooruse lugu.

dateeritava tänapäeva oskuslikku põimimist mainib ka Johanna Ross raamatu kaanel. Võiks ju arvata, et see pole harv nähtus, sest moodsaid suureks saamise lugusid leidub küll ja veel, aga siiski on meeldiv, kui modernsus või noortepärasus ei tekita võõristust, vaid mõjub loomulikult. Francese maailm ei jää kaugeks, vaid on siinsamas ja seeläbi saavutab Rooney tänapäeva lugejaga peaaegu intiimse kontakti. See võib olla üks juhtlõng tema kasvava populaarsuse mõistmiseks.

Frances ja ta sõbranna Bobbi, mõlemad üliõpilased, on vaadetelt feministid ning moodsalt kapitalismikriitilised, endale hästi selgeks tehtud seisukohtade ja laia silmaringiga. Et raamatut oleks huvitavam lugeda ja selle pealkiri ennast õigustaks, on Frances ja Bobbi võimelised pidama intelligentseid, vaimukaid arutelusid ka kõigest muust peale poiste. Vestlused omavahel ja teiste sõpradega on osalt loo keskmes, ent samal ajal ka täiesti kõrvalised. Nii sageli ongi: sõpradega räägitakse pidevalt millestki olulisest, millestki, mille tähendus aja jooksul muutub, aga mõnikord on vestluse sisust olulisem hoopis see, kellega räägiti. Ja kus ja miks. Francese minajutustuses on võrdsel kohal põgenikud ja monogaamia, vestluskaaslase sigaretiotsa värv ja katse sättida omaenda suud mingisse ilmesse, mida olukord nõuab.

Francese terav teadlikkus oma füüsilisest eksistentsist ja alatasane, küll tagasihoidlikult, kuid täpselt väljendatud kõrvaltpilk lumavad ja pakuvad äratundmist tasandil, milleni paljud raamatud ei küündi. Teosest ei leia romantismile omaselt külluslikku kirjeldust ega ebamääraselt seotud sügavate mõtteterade järgnevust, vaid kergesti jälgitava ülevaate peategelase sisemaailmast. Frances juhib lugeja kindlakäeliselt läbi 21-aastase tudengi maailma. Juhib kuidagi nii, et ka mina olen seal, tema sees. Ta ei tutvusta olukorda kuskilt kaugemalt ega pea vajalikuks kõike üle seletada või põhjendada, vastupidi, ta ainult kirjeldab. Seepärast on ka raske talle vastu vaielda.

See, kuidas maailma ja ennast nähakse, muutus minu jaoks romaani kõige kandvamaks ja olulisemaks teemaks, mis ilmutab end mitmel viisil. Teose alguses teeb Melissa õhtusöögil kõigist pilti. Hiljem pilte vaadates märkab Frances, et Melissat pole ühelgi fotol, ning seegi taipamine maalib õhtust tegelikkusega võrreldes hoopis teistsuguse pildi, sest just Melissa hoidis vestlust üleval, tema oli see, kelle naljade üle naerdi ja kelle kohalolek kõigi teiste üle valitses. Pildivaatajal ei ole tegelikust olukorrast aimugi, ei saagi kuidagi olla.

On vist tavaline, et esmajärjekorras peetakse minategelast või jutustajat toimuva suhtes objektiivseks ja usaldusväärseks, samamoodi nagu mina pean selleks tegelikult ju iseennast (mõtlen just igapäevaelu, mitte sisekaemusmomente). Francese minajutustusest leiab hinnanguid väga harva ja need on pigem ettevaatlikud, üldjuhul kirjeldab ta toimuvat isegi ebatavaliselt kainelt. Selle kaine pilgu kaudu näen „Vestlustes sõpradega” erisuguseid inimesi: imetlus-

Et raamatut oleks huvitavam lugeda ja selle pealkiri ennast õigustaks, on Frances ja Bobbi võimelised pidama intelligentseid, vaimukaid arutelusid ka kõigest muust peale poiste.

väärset, kõigega hakkama saavat, kuigi üsna enesekeskset Bobbit; tagasihoidlikku, kergesti alluvat ja samas väga võluv Nicki; natuke võltsi ja läbinähtavat, aga seltskondlikult osavat Melissat ning palju teisigi. Kuni Bobbi ütleb Francesele: „Sa arvad, et kõik, kes sulle meeldivad, on erilised [--]. Ma olen lihtsalt tavaline inimene .. Kui sulle hakkab keegi meeldima, siis sa tekitad temas tunde, et ta on kõigist teistest erinev.” (lk 196) Selle sedastusega

lastakse mu turvaline kujutluspilt erapooletust jälgijast põhja. Francese sõpru kirjeldatakse ainuüksi läbi tema silmade, aga mis veelgi olulisem, neid on kirjeldatud ainult tema mõjuväljas. Frances ei jälgi oma sõpru eemalt, vaid on osa neist, võib-olla veel kõige mõjukam ja huvitavamgi.

Samamoodi nagu ei tajunud Francese tegelikku võimu mina, ei taju seda ka tema ise. „Arusaam, et Bobbi tunnete haavamine .. [on] minu võimuses, .. tekitas minus ebamugavust” (lk 73–74). Kui palju ma tegelikult teiste tundeid haavan? Kui palju inimesi ja olukordi minu tegudest, ütlustest, tegemata- ja ütlematajätmistest sõltub? Võib-olla tõesti rohkem, kui arvan. Seda eelduseks võttes on hirmutav, kui keeruline on suhtlus, kui kerge on võimu tahtmatult väärsti kasutada. Kui võtta arvesse ka teistest sõltumist, haavavust ja soovi mitte kellestki sõltuda ega end haavata lasta, moodustubki suhete sasipundar, milles inimesed elavad ja mida Rooney Francese terava pilgu kaudu lahkab. „Peljates enda väärtusetust, suuname pelguse sageli välismaailmale, otsekui oleks sisetunne pärit kusagilt mujalt või kelleltki

teiselt,” kirjutab romaanist Rahva Raamatu raamatublogis Jan Kaus.² Inimese vajadus väärtuslik olla on oluline ja see võib olla põhjus nii armastuse- kui ka võimujanule, mis suurt osa maailmas (ja Rooney romaanis) toimuvast ju mõjutab. Frances räägib teistest, aga kõige rohkem räägib ta ikka iseendast, oma hirmudest ja otsingutest.

Frances juhib lugeja kindlakäeliselt läbi 21-aastase tudengi maailma. Juhib kuidagi nii, et ka mina olen seal, tema sees.

Seegi pole ju muud kui vestlus, Francese või Sally Rooney vestlus lugejaga, ja nagu öeldud, pole vestluse vorm sisust vähem tähtis. Romaani sõnad, laused ja lõigud on nii ilusad ja täpsed, et toovad aeg-ajalt naeratuse näole. Tuleb tunnustada tõlkija Triin Taela tööd, sest nii dialoogide kui ka sisemonoloogide keelekasutus on stiilipuhas ja piisavalt igapäevane, samas ei jää see kindlasti ajale jalgu, sõnavara on rõõmustavalt mitmekesine, kuid ei takista seda ajuti unustamast ja täielikult loosse sukeldumast.

Tänu nii suurepärasele stiilile kui ka peategelase nupukusele ja keerukale siseilmale on „Vestlustes sõpradega” igaühel midagi nautida. Ega piraadiraamatu lugemisekski pea piraat olema, ainult natuke kuskil sisemuses. Ei saa aga eitada, et teose peamine sihtrühm on noored täiskasvanud – need, kellele romaani maailm lähemal seisab. Nii võibki lugemisest saada vestlus sõbraga: nauditav ajaviide, pilgusheit kellegi teise ellu, kellega rohkem või vähem samastuda, aga ka võimalus uurida uue nurga alt iseend, oma minapilti ja suhteid teistega.

² Vt <https://blogi.rahva-raamat.ee/kingisoovitus/jan-kaus-soovib-vestlused-sopradega/>.

AUTORID

Naomi Charlotta Andersson (19)

on värske Tartu ülikooli arstitudeng, kellele meeldib vabal ajal põnevasse raamatusse sukelduda või siis hoopis sokke kududa.

Katrin Eleri Engel (28)

on kunstnik, kelle toiteallikateks on kohv ja ümbritsev.

Kristjan Haljak (29)

kirjutab uusi tekste ja tõlgib vanu. Või vastupidi.

Triinu Heinsoo (30)

on tantsija, tantsuõpetaja ja palgatööline ning selle kõrvalt ka vähetootlik kirjutaja. Suur inimese- ja loomasõber, aga muugi elus ja eluta loodus on hingele lähedal. Hiljuti jäi juurdlema selle üle, kumma alla kuuluvad (maha kukkunud) käbid.

Isabel Jezierska (22)

õpib filosoofiat. Loodab, et väikeste asjadega tegeledes teeb maailma paremaks. Tihti peale ei ole ta selles aga üldse veendunud – siis ta lihtsalt tõlgib ja kirjutab.

Saara Liis Jõerand (20)

õpib Tartus semiootikat ja matemaatikat, mõlemad meeldivad, Tartu ka.

Lee Kelomees (24):

„Lõpetasin Eesti Kunstiakadeemia bakalaureusekraadiga fotograafia erialal. Varajasest lapsepõlvest kuni õpingute lõpuni elasin Lاسnamäe veerel kõrges tornmajas, vaatega robustsele Iru Elektri jaama kompleksile. Sealne olustik on mind fotokunstnikuna enim mõjutanud. Industriaalhõngulised paigad võluvad mind ning tunnen end nendes koduselt.”

Laura Lajal (21):

„The Girl with Gold Hoop Earrings” ehk see maal, mis Vermeeril maalimata jäi.” – RK

Janika Läänemets (29)

luuletab ainult hea ilma ja täis kõhuga.

Kaarel Mihk (24)

alles õpib luuletama.

Mari-Liis Mürsepp (28):

„Olen punapea, kes luuletab blondiine armastavatest meestest, koerajunnidest, kosmosest ja ilusatest naistest. Enamasti liialdades.”

Joonas Ojap (30):

„Kirjutamine meenutab mulle, et olen olemas.”

Triin Paja (28)

on põldude laps. „Ainult lapsed suudavad suudelda valgust,” kirjutas Artur Alliksaar. See on ka Triinu väikene soov ja suund.

Adam Pluszka (43)

on poola luuletaja, prosaist, tõlkija ning kirjandus- ja filmikriitik. Peab suurteks kirjanikeks neid, kes valetavad nõnda, et vaele saab tõeks. Luules naaseb tihti lapsepõlvemälestustesse.

Piret Põldver (34):

„Ega sa ometi enam VR-is ei avalda?” küsis sõber.
– „Noh, ma nüüd viimast korda, siis küll aitab. Õeldigi juba, et see vanus ...”

Paul Raud (20),
vt lühiintervjuud lk 27.**Mikael Raihnelgauz (20)**

on kolmanda kursuse matemaatika-tudeng. Vaba aja veedab oma lähedate humanitaaridest sõpradega vaieldes, vahel kirjutab ka midagi.

Daniel Tamm (22):

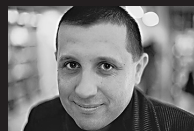
„Inimesel, kes mõtleb ja kellel on südame-tunnistus, ei ole ega saa kunagi olema kerge.”

Iiris Viirpalu (27)

on aastaid tegutsenud vabakutselise kriitikuna, kirjutades peamiselt teatrist ja kirjandusest. Ühe jalaga on ta ka ise luules, mõlema jalaga aga humanitaarias, mis on mõjutanud tema maailmanägemist ning arusaama inimesest, elust ja olemisest. Olles õppinud semiootikat ja kultuuriteooriat, tuleb tähenduseotsing end siiani kuklas meelde, eriti kui ta kohtub huvitava kunstiteosega.

Marcin Wicha (47)

kirjutab asjadest ja sõnadest, uurides sedasi inimsuhteid. Wicha pälvis 2018. aastal esseekogumiku „Asjad, mida ma ära ei visanud” eest Poola kirjanduspreemia Nike ning Witold Gombrowiczi nimelise kirjandusauhinna. Siinsedki tõlked pärinevadki sellest kogumikust.

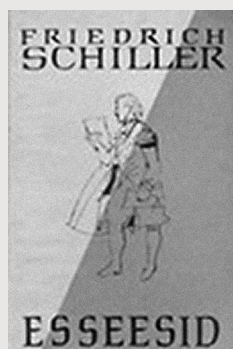

RAAMATU- SOOVITUSED

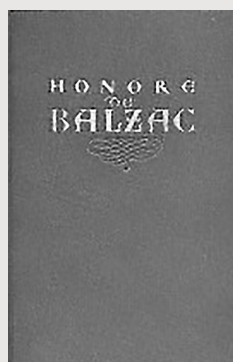
**Johann Wolfgang Goethe, „Wilhelm Meisteri rännuaastad” (tlk Leida Kibuvits)
Eesti Riiklik Kirjastus, 1959**

Goethel on tänavu 270. sünniaastapäev. Muude teoste seas on Goethelt eesti keelde tõlgitud Wilhelm Meisteri kaheosaline romaanisari, millest tuntum on esimene, „Wilhelm Meisteri õpiaastad”, aga uudistada võiks ka diloogia teist osa. Romaanis on kaks motiivi, mille järgi seda ehk kõige paremini tuntakse: esiteks inimese eneseareng ja haridus. Rändurite teele jääb salapärase provintsikooli, kus on ühendatud paganlik, filosoofiline ja kristlik maailmatunnetus. Kõlab sisenduslik maksim „aukartus iseenda ees”, mis on kõige kõrgem seisund, milleni inimene võib jõuda. Teiseks kangastuvad romaani lõpuosas prohvetlikud nägemused 19. sajandi arengust, mis kuulutavad industriaalajastu saabumist, traditsioonilise ühiskonna ümberkorraldamist, käsitöölise ja maaelu hääbumist. Goethe juurest algab rännak uude maailma. See rännak ei ole muretu, ent teelkäijale põleb siiski valgus, kui ta oskab järgida ka oma sisemist tarkust.

**Friedrich Schiller, „Kirjad inimkonna esteetilisest kasvatastest”
Kogumikust „Esseesid” (tlk Ülo Torpats)
Eesti Riiklik Kirjastus, 1961**

Sünniaastapäev on ka Schilleril, sellest möödub tänavu 260 aastat. Loominguline sõprus Schilleriga kinkis Goethele teise nooruse ning nooruslikkust ja idealismi võibki Schilleri loomingusse otsima tulla. Eesti keeles on temalt korralik valik näidendeid, luulet ja ballaade, filosoofilistest tekstidest on ühena vähestest tõlgitud „Kirjad inimkonna esteetilisest kasvatastest”. Schiller püüab mõelda selle üle, mis on tõeliselt inimlik ja kuidas seda inimlikkust saavutada. Ta leiab, et just ilu ühendab inimese meeled ja mõistuse harmooniliseks isiksuseks ning ainult meeleliste kirgede rahuldamine või enese sulgemine abstraktsete ideede valda ei too rahulolu. Entusiastlikust kirjadesarjast leiab palju tähelepanuväärseid mõtteid, millele mõnel pool langeb ehk ligine Immanuel Kanti vari. See aga ei summuta kuidagi Schilleri taiplikku ja otsusekindlat häält. Tema meistrikläss esteetikas ja kasvatuses aitab parandada meelt ning sütitab inspiratsiooni ka praegusel ajal.

**Honoré de Balzac, „Šagräännahk” (tlk Paul Viires)
Eesti Riiklik Kirjastus, 1961**

Samuti on tänavu Honoré de Balzaci 220. sünniaastapäev. Balzaci nimetatakse sageli realistiks ning pole sugugi kindel, et ta Goethe ja Schilleri loomingut kuigi soojalt soovitaks. Vihjeid sellele leidub ka „Šagräännahas”, aga tegelikult leiab siit rohkesti fantastika- ja müstikaelemente – nii ei ole tegu klassikalise realismiga. Tekst lausa pulbitseb, voogab, iga leheküljel on täidetud kirgliku ja küllastunud kirjanudusega. Kummalisel kombel tekitab teos allusioone Dostojevskiga, inimese kirgi ja egoismi läbinägev pilk meenutab ka Gogoli demonlikku teravmeelsust, ent peamotiiv liidab „Šagräännahka” ikkagi „Faustiga”. Laostunud ja suitsiidne noormees kohtab unenäolises vanakraamipoes rauka, kes pakub talle eluisu taastamiseks šagräännahka, mis täidab omaniku kõik soovid. Iga täidetud soov vähendab aga naha suurust kuni selle häitumiseni, misjärel kaotab naha omanik hinge. Rauk on seejuures faustilik filosoof: elus on kõige hinnalisem teadmine, mitte tahtmine ega suutmine, sest need ainult hävitavad ja kulutavad inimest. Üksnes teadmine toob rahu. Noormees võtab kihlveo kergemeelselt vastu ja avastab peagi, et šagräännahk (ehk eeslinahk) tõesti „töötab”.

Joonas Hellerma

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Carolina Pihelgas

Tegevtoimetaja: Tõnis Vilu

Kriitikatoimetaja: Hanna Linda Korp

Luuletoimetaja: Maarja Helena Meriste

Keeletoimetaja: Lydia Raadik

Kujundaja: Maris Kaskmann

KAASTÖÖD

Luule: maarjahelena.meriste@va.ee

Proosa: tonis.vilu@va.ee

Arvustused, esseed: hannelinda.korp@va.ee

Tõlked: carolina.pihelgas@va.ee

Pildid ja fotod: vr@va.ee

Illustratsioonid Katrin Eleri Engel

Fotod Lee Kelomees

Tel 5349 6146

vr@va.ee

www.va.ee

KOLLEEGIUM

Eda Ahi, Lauri Eesmaa, Kristjan Haljak, Maarja Kangro, Helena Läks,
Johanna Ross, Marek Tamm, Berk Vaher, Mart Velsker

VÄLJAANDJA

SA Kultuurileht

Voorimehe 9

10146 Tallinn

TELLIMINE

www.tellimine.ee

Tel 617 7717

Trükk: AS Pakett

Värske Rõhk nr 61 (5/2019)

ISSN 1736-2954 (trükis)

ISSN 2228-1363 (epub)

SISUKORD

1	Liisa Mudist
9	Triin Paja
17	Paul Raud
29	Adam Pluszka
36	Marcin Wicha
42	Piret Põldver
49	Joonas Ojap
56	Laura Lajal
60	Intervjuu Maria Eskoga
72	Mari-Liis Mürsepp
78	Kaarel Mihk
80	Päevik: Daniel Tamm
88	Triinu Heinsoo
95	Janika Läänemets
101	Iiris Viirpalu Carolina Pihelgasest
106	Mikael Raihhelgauz Andrei Hvostovist
111	Naomi Charlotta Andersson Nora Ikstenast
114	Saara Liis Jõerand Sally Rooneyst
118	Autorid
120	Raamatusoovitused

Hind 2.90 eurot

